

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik

Metode učenja u nastavi pravopisa bosanskoga jezika u osnovnoj i srednjoj školi

(Završni magistarski rad)

Kandidatkinja:

Samra Hajrić

Mentor:

Prof. dr. Muhidin Džanko

Sarajevo, 2020.

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Samra Hajrić

redovna studentica; 2756/2017

Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnosti naroda BiH, dvopredmetni studij

Metode učenja u nastavi pravopisa bosanskoga jezika u osnovnoj i srednjoj školi

(Završni magistarski rad)

Mentor: prof. dr. Muhidin Džanko

Sarajevo, 2020.

SADRŽAJ

1. Uvod	2
2. Opći pregled pravopisa bosanskoga jezika.....	4
2.1. <i>Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom (1960)</i>	6
2.2. <i>Pravopis bosanskoga jezika (1996)</i>	8
2.3. <i>Pravopis bosanskoga jezika (2018)</i>	10
3. Nastava pravopisa.....	15
3.1. Nastava pravopisa u osnovnoj i srednjoj školi.....	16
3.2. Nastavne metode.....	19
3.3. Ciljevi i zadaci nastave pravopisa.....	22
4. Istraživanje.....	25
4.1. <i>Nastavni plan i program</i>	25
4.2. Analiza udžbenika	28
4.3. Nastavne metode	30
4.4. Anketa	30
5. Modeli nastavnih jedinica.....	37
5.1. Nastavna priprema: <i>Veliko slovo u jednočlanim i višečlanim imenima</i>	37
5.2. Nastavna priprema: <i>Rečenični i pravopisni znakovi (Interpunkcijski znakovi)</i>	45
6. Metodički pristupi u srednjoj školi.....	51
6.1. Model nastavne jedinice: <i>Ponavljjanje gradiva</i>	53
7. Zaljučak	59
Literatura	61

1. Uvod

Tema ovog završnog rada je *Metode učenja u nastavi pravopisa bosanskoga jezika u osnovnoj i srednjoj školi*.

Cilj ovog rada jeste istražiti sve teorijske i prakseološke činjenice koje se odnose na nastavu pravopisa u osnovnoj i srednjoj školi stavljajući akcenat na metodičke postupke, metodička sredstva i metode učenja koje se koriste u nastavnom procesu u oblasti pravopisa. Na taj način ću predstaviti jasniju sliku stanja u kojem se danas nastava pravopisa odvija.

Prvi dio magistarskog rada, koji nosi naziv *Opći pregled pravopisa bosanskoga jezika*, donosi jedan kratki rezime razvoja bosanskoga jezika ka njegovoj afirmaciji, standardizaciji i samostalnosti. Također, u prvom dijelu rada imala sam za cilj da ponudim jednu kraću klasifikaciju pravopisa bosanskoga jezika koji su nastali proteklih godina sa svim njihovim prednostima i nedostacima – počevši od *Pravopisa hrvatskosrpskoga književnog jezika* iz 1960. godine, preko *Pravopisa bosanskoga jezika* iz 1996. godine pa sve do najnovijeg izdanja *Pravopisa bosanskoga jezika* iz 2018. godine koji je danas u upotrebi.

Glavni dio rada obuhvata poglavlja: *Nastava pravopisa – Nastava pravopisa u osnovnoj i srednjoj školi*, *Nastavne metode*, *Ciljevi i zadaci nastave pravopisa*; *Istraživanje*; *Modeli nastavnih jedinica* i *Metodički pristupi u srednjoj školi*. U ovom dijelu rada bazirala sam se na pretraživanje literature iz koje sam prikupila sve ono što je do danas napisano i predloženo da se sprovodi u praksi nastave pravopisa u osnovnoj i srednjoj školi, ali i jezika uopće. Na temelju prikupljenih podataka iz literature realizirala sam kratko istraživanje u osnovnoj školi. Cilj istraživanja je bio – pokazati koliko je teorija zaživjela u praksi nastave pravopisa, kojim se to metodičkim postupcima, metodičkim sredstvima i metodama učenja danas koriste nastavnici u nastavnom procesu, te na temelju istraživanja analizirati prednosti i nedostatke nastavnog procesa.

U glavnom dijelu rada bavila sam se i problematikom zastupljenosti pravopisa u srednjoj školi, nastavnim sistemom i nastavnim procesom koji se odnosi na nastavu pravopisa u srednjoj školi, te metodama učenja i realizacijom pravopisa u nastavi srednje škole.

Na samom kraju ću predstaviti vlastite modele nastavnih priprema na temu određene pravopisne jedinice. Nastavne pripreme imaju za cilj ponuditi adekvatne prijedloge i metode učenja koje će nastavu pravopisa učiniti reproduktivnijom, kvalitetnijom i uspješnijom. Modeli nastavnih priprema su realizirani na bazi svih činjenica do kojih sam došla u procesu istraživanja.

Na kraju se donose opći zaključci na osnovu cjelokupnog istraživanja na ovu temu i popis literature koju sam koristila prilikom pisanja rada.

2. Opći pregled pravopisa bosanskoga jezika

Od najstarijih vremena ljudski um je bio zaokupljen fenomenom ljudskoga jezika. Ako posmatramo sva dosadašnja postignuća koja je izradila lingvistička nauka u oblasti jezika, vidjet ćemo da su ispitivanja jezika vršena još u antičkom svijetu (staroj Indiji, Kini, Grčkoj, Egiptu i dr.). Istraživanja koja su rađena u oblasti jezika imala su za cilj da objasne jezik kao pojavu, te da mu odrede njegove osobine. Međutim, naučnici različitih profila tvrde da je jezik najneistraženija nauka, ali i to, da svrha nauke nije da predstavlja probleme već da ih tumači i rješava. Jezik je jedna veoma složena i obimna struktura, zato nam je i jasno da lingvisti ne mogu dati sve odgovore na postavljena pitanja koja se tiču jezika. Između ostalog, oni još uvijek nisu utvrdili, a to je ujedno i vrlo složen proces, gdje jedan jezik završava, a drugi počinje – zato što se ljudske zajednice u svemu, pa i u jeziku, neprekidno integiraju ili dezintegiraju. Takvi procesi (integracije i dezintegracije) su bili posebno karakteristični za balkanski širi prostor. To nužno utječe i na historiju svakog naroda i svakog jezika, uz to znajući da su jezik i narod u neraskidivoj vezi sa historijom i teritorijom.

Može se reći da su historijske prilike vezane za slavenske narode bile vrlo zamršene, tako je i bosanski jezik nastajao u posebnim društvenim okolnostima, a postoji od kada postoje ostali ovdašnji slavenski jezici. Pripada slavenskoj grupi jezika, ali ima i dosta crta iz neslavenskih jezika. Smatra se da ti slavenski jezici vode porijeklo od jednog zajedničkog jezika koji se imenuje kao praslavenski, a on pripada indoevropskoj grupi jezika.¹

Još iz literature saznajemo koliko se polemike vodilo oko postojanja i funkcioniranja južnoslavenske zajednice. Jedni smatraju da je uopće nije ni bilo, drugi smatraju da jeste. Međutim, dalje se tvrdi da su se ipak u krugu južnoslavenske jezičke zajednice formirale dvije grupe južnoslavenskih jezika: a) istočna i b) zapadna. Iz istočne grupe razvili su se staroslavenski (mrtav jezik, zabilježen u tekstovima od IX do XI stoljeća, prvi slavenski književni jezik), bugarski i makedonski, a od zapadne slovenski i srpskohrvatski, odnosno bosanski, hrvatski, crnogorski i srpski.²

Bosanski jezik je prošao dugim i teškim putem do svoje samostalnosti – od formiranja pismenosti u čijoj realizaciji na samom početku najviše učestvuje crkva, preko dolaska

¹ Belić, Aleksandar, *Osnovi istorije srpskohrvatskog jezika I*, Beograd, 1960., str. 5.

² Muratagić-Tuna, Hasnija, *Rezolucija o bosanskom jeziku*, Zbornik radova, Sarajevo, 2016., str. 46.

Osmanlija na ove prostore koji sa sobom donose jedan turbulentan period i veliki broj migracija, a onda preko formiranja dijalekata, ubrajajući i društvena i politička previranja u vezi sa jezikom, do prvobitnog imenovanja jezika, pa sve do danas.

U Hrvatskom saboru 1861. godine vođena je rasprava o prijedlogu da se jeziku dodijeli naziv srpsko-hrvatski, koji je inicirao Ivan Kukuljević, prvi potpisnik Bečkog dogovora.³ Pored ovog naziva predlagani su i drugi nazivi iz jednog jedinog razloga koji potječe iz nezadovoljstva one strane koja je najviše zapostavljena u nazivu, svako je tražio svoju ravnopravnost u nazivu jezika. To što u okviru bosanskog jezika nije bilo jezičkih i pravopisnih reformi nije teško razumjeti. Sva dešavanja i situacije koje su kroz vrijeme sputavale afirmaciju bosanskoga jezika nisu davale ni priliku da se afirmiraju autori koji će se suprotstaviti takvoj situaciji i tako bosanski jezik uzdignuti na veći nivo. U tom period najviše su se isticali Alija Isaković i Mehmedalija Mak Dizdar.

Jezik u periodu poslije Drugog svjetskog rata dobija nešto bolje rezultate i jeziku se posvećuje veća pažnja. 1960. godina smatra se presudnom godinom, jer već u toj godini slijedi izrada prvog zajedničkog pravopisa. Međutim, nekog velikog pomaka nema. Pravopis je izazvao burne polemike i previranja jer oko mnogih stvari nije bilo dogovora. Najviše su bili zapostavljeni Bošnjaci i Crnogorci.

*Pravopis iz 1960. godine nije poštovao neka bitna i tradicionalna svojstva koja imaju u svome jeziku Bosanski Muslimani (Bošnjaci). Naime, niko od Muslimana nije ni bio u pravopisnoj komisiji. Ostaje, dakle, da se ovdje zajednički snalazimo, ili da svako tjera svoje dokraja izdiferencirano, bez primjesa. To zajedničko snalaženje podrazumijevalo bi izradu novog zajedničkog pravopisa bosansko-srpsko-hrvatskog jezika za bh. potrebe u administraciji, obrazovanju i masmedijima na takav komponentan način da svi budu zadovoljni u najvećoj mjeri.*⁴

Lingvisti koji su se u to vrijeme afirmirali za proučavanje bosanskoga jezika i koji su se zalagali da bosanski jezik postane samostalan jezik, imali su veoma težak i odgovoran zadatak.

³ Muratagić-Tuna, Hasnija, *Rezolucija o bosanskom jeziku*, Zbornik radova, Sarajevo, 2016., str. 50.

⁴ Halilović, Senahid, *Bosanski jezik*, Biblioteka Ključanin, Sarajevo, 1991., str. 220.

2.1 *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom* (1960)

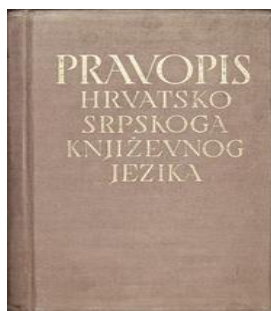
Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom donosi mnoštvo propusta koji su doveli do osjećaja neravnopravnosti i zapostavljenosti u okviru normi. Iz tog razloga nametnula se potreba za afirmacijom jezičke posebnosti bosanskoga jezika. Period raznih jezičkih previranja dovodi do toga da u Bosni i Hercegovini vlada potpuna paraliza rada na jeziku. Međutim, u Bosni se nije moglo zataškati sve ono što se bosanskoga jezika tiče, rad na jeziku je ipak napredovao tako što se organiziraju razna savjetovanja i simpoziji. Oduprijeti se svim normama, okolnostima i uzročnicima koji zataškavaju sve one posebnosti koje se tiču norme bosanskoga jezika i njegove standardizacije, bio je veliki korak koji je načinjen za bosanski jezik. Afirmirati bosanski jezik kao autentičan i zaseban jezik bio je ogroman zadatak za lingviste koji su uz velike napore bosanski jezik vratili sa margina u proces osamostaljenja. Sve češće se počinje pisati i govoriti o specifičnostima i osobenostima našeg jezika. Neke od specifičnosti i osobenosti našeg jezika koje su u to vrijeme bile odložene na marginu predstavljene su u nastavku rada.

Pravopisna norma nije prihvaćala mnoge lekseme orijentalnog porijekla sa etimološkim **h**, kao što su: aždaha, hendek, hergela, mehlem i sl. Upotreba ovih riječi bila je sljedeća: aždaja, jendek, ergela, melem.⁵ Literatura je prepuna primjera i pravila koja dokazuju postojanost glasa h u mnogima leksemama i u svim vrstama riječi. Međutim, *Pravopis* dviju matica propisuje samo oblike bez glasa h, mada je ono prisutno u njima na velikome dijelu naše jezičke teritorije – i u govornoj praksi i u pisanoj tradiciji.⁶ Osavremenjivanjem naše standardnojezičke norme i otklanjanje propusta *Pravopisa* iz 1960. izvršeno je još u dva slučaja, i to u oblasti ortoepije i normiranju toponima, etnika i knetika. Sastavni dio norme jeste i *ortoepija*, pravilno izgovaranje i naglašavanje pojedinih leksičkih jedinica. U *Pravopisu* dviju matica (1960) postojale su pogrešno akcentirane riječi (mahmūdija umjesto mahmudija). Normiranje toponima, etnika i knetika također je veoma značajno. Neka od ponuđenih rješenja u *Pravopisu* iz 1960. neutemeljena su i stoga neprihvatljiva.⁷ Pored ovih specifičnosti i osobenosti utvrđena su i određena pravila koja se tiču pisanja vjerskih termina, imena mjeseci, vlastita imena i titule uz njih, izraze, fraze i sl.

⁵ Halilović, Senahid, *Bosanski jezik*, Biblioteka Ključanin, Sarajevo, 1991., str. 59.

⁶ Isto, str. 61.

⁷ Isto, str. 66.

Slika 1: *Pravopis hrvatskosrpskoga književnoga jezika s pravopisnim rječnikom* (1960)

Bosanskom jeziku bošnjački lingvisti danas više nego ikada posvećuju naročitu pažnju. U posljednje dvije decenije za bosanski jezik urađeno je dosta toga; jezik je standardiziran pored svih neprilika koje su utjecale da do te standardizacije ne dođe, urađena je gramatika, pravopis, više rječnika, udžbenika, formirane su mnogobrojne organizacije koje unapređuju njegov razvoj i afirmaciju, pokrenuto je više časopisa te su formirane katedre na kojima se može studirati bosanski jezik. Proučavanje bosanskoga jezika obuhvatilo je sva njegova područja: proučavaju se lokalni govori, narodna epika i lirski poezija, stari spomenici, jezik i stil pisaca i sl.

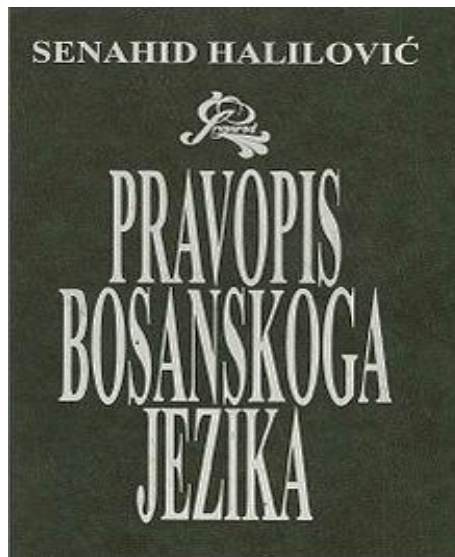
*Bosanski jezik spada u red nekih 200 jezika koje je međunarodna organizacija za standardizaciju svrstala u jezike koji su snadbjevani kodovima za upotrebu u terminologiji, leksikologiji, dokumentaciji, kao i u lingvistici.*⁸

U toku istraživanja nisam naišla ni na jedan tekst koji konkretno govori kako je i kojim putem je nastao *Pravopis bosanskoga jezika* iz 1996. godine. Tim povodom odlučila sam se razgovorati s prof. dr. Senahidom Halilovićem, ujedno i autorom *Pravopisa bosanskoga jezika* iz 1996., te mi je on ukratko opisao kako je došlo do pomaka i načina na koji je nastao *Pravopis* iz 1996. godine. Profesor Halilović kaže da je *Pravopis bosanskoga jezika* iz 1996. godine nastao na temelju *Pravopisa* iz 1960. godine analizirajući sve ono što nije navedeno i obuhvaćeno u njemu, a u normi bosanskog jezika postoji, dopunio je sve ono što je tamo bilo izostavljeno, i sve to realizirao u jednoj knjizi koja danas svjedoči autentičnosti bosanskoga jezika. Komisija koja je zajedno s profesorom radila na izradi *Pravopisa bosanskoga jezika* iz 1996. godine je: dr. Dževad Jahić, dr. Muhidin Džanko, mr. Muhamed Arnaut, prof. dr. Ismail Palić; stručna komisija u sastavu: Elvira Ćemalović, Alija Pirić, Fahrudin Rizvanbegović.

⁸ Muratagić-Tuna, Hasnija, *Rezolucija o bosanskom jeziku*, Zbornik radova, Sarajevo, 2016., str. 61.

2.2. *Pravopis bosanskoga jezika* (1996)

Od zajedničke pravopisne norme (*Pravopis hrvatskosrpskoga književnoga jezika s pravopisnim rječnikom* iz 1960) odustali su najprije Zagreb i Beograd, tako su se pojavila dva zasebna pravopisa – pravopis hrvatskoga, potom pravopis srpskoga jezika. Godine 1996. objavljen je i *Pravopis bosanskoga jezika*. To je bila obimnija knjiga, pisana najprije za jezičke stručnjake.

Slika 2: *Pravopis bosanskoga jezika* (1996)

Dopune i dorade pravopisne norme bosanskoga jezika ponudio je *Pravopis bosanskoga jezika: Priručnik za škole* istog autora, objavljen 1999. godine u Zenici. Priručnik je gotovo u cijelosti preuzeo pravopisna pravila data u *Pravopisu bosanskoga jezika* (1996), s tim što školsko izdanje donosi dorade, dopune i pojednostavljenja pravopisnih normi bosanskoga jezika. Ovdje ih predočavam ukratko.

Dorada norme iz *Pravopisa* (1996) svodi se na sljedeće stavke: 1.) Više je značaja dato geminaciji kao pravopisnom pitanju. Ako se koja riječ piše isključivo sa geminacijom u osnovnom obliku, onda su i svi padežni i izvedeni oblici s udvojenim suglasnicima (prema osnovnom obliku džennet sada stoji džennetski i sl., za razliku od dženetki, kako je predlagano u *Pravopisu*).⁹

⁹ <https://izj.unsa.ba/files/2003-21-1/4-SenahidHalilovic32-39.PDF> (3. 9. 2019.)

2.) U vezi s pisanjem glasa h zadržana su gotovo u cjelini rješenja koja je ponudio *Pravopis*; promjene se svode na sljedeće pojedinosti: umjesto mahrama i marama sad je samo mahrama, a umjesto maramica sad je maramica i mahramica. 3.) U vezi s pisanjem riječi stranoga porijekla, kako autor *Pravopisa* navodi, uvaženi su najčešće isticani zahtjevi korisnika i mnogih ocjenjivača *Pravopisa*: vlastita imena iz drugih jezika, kad se pišu latinicom, prenose se ili izvorno ili fonetski. Ispostavilo se, naime, da je odveć zahtjevno slijediti *Pravopis* i imena iz jezika s latiničnim pismima prenositi isključivo onako kako se pišu u jeziku iz koga potječu. 4.) Kada je riječ o pravilima ijekavskog izgovora – u nadi da će se time olakšati i onima koji usvajaju pravopisnu normu i onima koji podučavaju normi – riješeno je da u većini slučajeva mogu biti naporedni dvosložni i jednosložni prefiks (prije- i pre-) u imenica kao prijelom i prelom, prijevod i prevod i sl. 5.) Dorade norme u vezi sa sastavljenim i rastavljenim pisanjem riječi: kod nepromjenljivih odredbi i složenih skraćenica uz imenica određeno je samo polusloženički način pisanja (rok-muzika, TV-emisija); imeničke veze kao kamen temeljac, nastavnik pedagog pišu se odvojeno (ne i s crticom). 6.) Skraćenice: naporedni su oblici u pisanju g. i god. – godina (u svim slučajevima); skraćenica bošnjački glasi bošnj. (a ne boš.). 7.) Tačka se ne piše iza arapskog rednog broja ukoliko iza nje slijedi zarez, crta, kosa crta, zagrada; zarez se stavlja i između imena mjesta i datuma, te ukoliko ime mjesta dolazi s prijedlogom u: U Sarajevu, 26. I 2003.¹⁰

Dorade i izmjene su najviše prisutne u pisanju velikog i malog slova. Neke od dorada su: prvi član naziva s obrnutim rasporedom članova (imenica + pridjev) piše se velikim početnim slovom: Pašaluk bosanski, Muftijstvo travničko; odredbe u imena kao Jadransko more, Livanjsko polje zadržavaju veliko slovo i ukoliko je slijed članova obrnut: more Jadransko, polje Livanjska; riječ ulica kao prvi član u nazivu ulica piše se velikim početnim slovom: Ulica branilaca Sarajeva, Ulica Ferhadija, Ulica prijedorska (ali: Prijedorska ulica); nazivi nastavnih predmeta u školama i na fakultetima pišu se velikim početnim slovom (ne samo u ispravama); nazivi poglavarara najvišeg reda, upotrijebljeni umjesto imena, pišu se velikim (ne i malim) slovom: Predsjednik, Kralj, Reisul-ulema.¹¹

¹⁰ <https://izj.unsa.ba/files/2003-21-1/4-SenahidHalilovic32-39.PDF> (3. 9. 2019.)

¹¹ Isto

Pravopisni priručnik je dobro prihvaćen od širokog kruga korisnika, najprije od učenika osnovnih i srednjih škola u Bosni i Hercegovini. Pravopisni priručnik je realiziran sa ciljem da se korisnicima pomogne pri usvajanju pravopisnih pravila, ali i da se njime doprinese unapređenju i stabiliziranju pravopisne norme bosanskoga jezika.

Slika 3: *Pravopis bosanskoga jezika: Priručnik za škole* (1999)

2.3. Pravopis bosanskoga jezika (2018)

Prvo izdanje Pravopisa bosanskoga jezika objavljeno je 1996. godine. Dvadeset i dvije godine kasnije zainteresiranoj javnosti predajemo drugo, znatno izmijenjeno i dopunjeno izdanje.

Bosanskohercegovačku jezičku stvarnost odlikuje gramatičke i leksičke višestrukosti. Stoga su zadržane brojne pravopisne dvostrukosti, bez obzira na to koliko su se pojedini dubleti uvriježili u praksi, šta je preovlađujuća norma, a šta rijetkost. Pravopisna pravila osavremenjena su i usklađena s utemeljenim prijedlozima koje je u protekle dvije decenije davala stručna javnost. Proširen je i korpus iz koga su izabrani primjeri koji potkrepljuju pravopisna pravila. Primjeri su uzimani iz razgovornoga, administrativnog, publicističkog i naučnog stila, iz raznorodnih prevedenih djela, a najviše iz bosanskohercegovačke književnosti. Ovo izdanje dopunjeno i novim dionicama. Tako poglavlje o pravopisnim znacima sadrži i pravila koja se odnose na bjelinu; poglavlju o skraćenicama dodat je obiman Rječnik skraćenica; u posebnim poglavljima data su pravila o pisanju simbola te o navođenju podataka o izvorima.

Rječnik vlastitih imena odvojen je od Pravopisnoga rječnika. Umnogome je osavremenjen i sadržaj Pravopisnoga rječnika. Danas bolje stojimo s rječnicima bosanskoga jezika, tako da se pravopis ne mora baviti i izborom riječi, pa su izostavljene riječi zanimljive samo sa stajališta leksičke norme, a dopisane brojne riječi i njihovi oblici u vezi s čijim pisanjem ima dvojbi.¹²

Ovako piše u samom predgovoru najnovijeg izdanja *Pravopisa bosanskoga jezika*. Kako i sam autor navodi u *Pravopisu* su uvedene brojne izmjene i noviteti za razliku od prethodnog *Pravopisa* (1996). U nastavku rada navest ću neke izmjene i pravila koja su prisutna u novom *Pravopisu* što u prethodnom *Pravopisu* (1996) nije slučaj. Odabrala sam nekoliko pravopisnih jedinica i uporedila dva posljednja izdanja pravopisa (*Pravopis bosanskoga jezika: Priručnik za škole* iz 1999. i *Pravopis bosanskoga jezika* iz 2018).

Slika 4: *Pravopis bosanskoga jezika* (2018)

Afrikati č, ć, dž i đ

Na osnovu usporedbe pravila dva pravopisa može se zaključiti da razlike u pravopisnim pravilima između prvog i drugog izdanja *Pravopisa bosanskoga jezika*, kada se radi o glasovima dž i đ, nisu velike. One su tek formalne prirode i odnose se na dodatne napomene i izostavljanje pojedinih primjera u drugom izdanju *Pravopisa bosanskoga jezika*.

Interpunkcijski znaci (tačka, upitnik, uzvičnik i tačka zarez)

Ova pravopisna jedinica donosi neka nova pravila pored onih koja su spomenuta u *Pravopisu bosanskoga jezika* iz 1999.

¹² Halilović, Senahid, *Pravopis bosanskoga jezika*, Slavistički komitet, Sarajevo, 2018., str. 1.

Tačka

U novom *Pravopisu* postoji novo pravilo koje se tiče tačke:

- Iza završnoga dijela teksta u dopisivanju (ispred potpisa) stavlja se tačka (ili zarez):

Srdačan pozdrav.

S. Halilović

Upitnik

U novom izdanju *Pravopisa* su sljedeća pravila:

- Upitnik može stajati sam ili zajedno s uzvičnikom kao oznaka upitne šutnje u razgovoru:

1. Kome Bosna, tome dosta. – ? – Znači: ko Bosnom vlada – dosta mu je, ko s njom ratuje – dosta mu je.

2. Govorili ste o tome? -?! – Ah, ti! Zapravo, nisi nikada nasamo bio sa šefom. (A. Isaković, Taj čovjek)

- Upitnik se može napisati i unutar rečenice. Takav se upitnik stavlja u zagrade i njime se izražava sumnja u neki podatak ili neslaganje s onim što prethodi:

Muhamed (?) Hevajja Uskufija, sastavljač tursko – bosanskog rječnika iz 1631. i najznamenitiji pjesnik bosanskohercegovačke alhamijado književnosti, rođen je u Gornjoj (?) Tuzli.

Ostala pravila su ostala ista.

Uzvičnik

U novom izdanju *Pravopisa* su sljedeća pravila:

- Dva ili više uzvičnika jedan za drugim, te razne veze uzvičnika i upitnika, moguće je upotrijebiti u tekstovima s većom piščevom slobodom:

Došla struja!!! (Z. Filipović, *Dnevnik Zlate Filipović*)

- Uzvičnik se može napisati i unutar rečenice. Takav se uzvičnik stavlja u zagrade i njime se upozorava čitalac na sadržaj koji prethodi. Ukoliko svoje iznenađenje pisac želi naročito istaknuti, može staviti lat. oznaku sic!, koja znači tako!:

Sudija je pokazao 4 crvena kartona (!) i 3 žuta.

Redovno piše dole (!) umjesto dolje, a cjedulja (sic!) umjesto cedulja.

- Ako se želi ukazati na (slovnju) grešku, iza riječi koja je sadrži može se staviti u zagrade uzvičnik:

Srednjovjekovnih ljetopisa Basna (!) nema, što ne znači da ih nikada nije ni imala. (M. Dizdar, Stari bosanski tekstovi)

- Uzvičnik može izostati ukoliko se ističe smirenije osjećanje ili stav:

Neka se stide. Dođi, sine. Mir, djeco.

Ostala pravila su ostala ista.

Pravila koja se tiču pravopisne jedinice *tačka zarez* su ostala ista.

Sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi

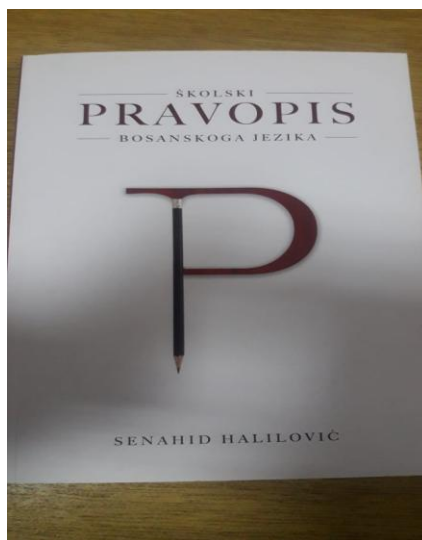
Vršeci komparaciju uočeno je da nema razlika u načinu pisanja pridjeva, zamjenica, brojeva, glagola, prijedloga, veznika i riječca/čestica.

Razlike su uočene u načinu pisanja imenica (Hasanaga/Hasan-aga), izmjene se tiču i imenica, tačnije u sastavu ženskih imena:

U sastavu ženskih imena iza počasnog naslova beg piše se crtica: Beg-Emina... Ali ako su u sastavu imena dva počasna naslova, pišu se zajedno: beghanuma. (Ovo je pravilo izostavljeno u novom izdanju *Pravopisa*).

Naredna razlika je vezana za pisanje priloga. Pojava dubletnih oblika na vrijeme/navrijeme. U starijem izdanju *Pravopisa* ovakvi oblici su se pisali isključivo rastavljeno.

Na osnovu *Pravopisa bosanskoga jezika* iz 2018. godine izrađen je i priručnik namijenjen za školsku upotrebu, istog autora Senahida Halilovića. Ovaj školski priručnik je objavljen 2019. godine u Sarajevu, a izradu *Pravopisa* je sačinjavala stručna komisija u sastavu: prof. dr. Refik Bulić, prof. dr. Amela Šehović, prof. Niaza Imamović-Korjenić, prof. Sanja Ledić, prof. Lejla Tuce. Priručnik je u cijelosti usklađen s drugim, izmijenjenim i dopunjenim izdanjem *Pravopisa bosanskoga jezika*.

Slika 5: *Školski pravopis bosanskoga jezika* (2019)

Tokom istraživanja literature koja mi je poslužila kako bih predstavila ovu kraću klasifikaciju pravopisa bosanskoga jezika uvidjela sam da je proces nastanka jednog pravopisa, ali i njegov proces afirmacije u jezičkoj normi, teoriji i praksi, vrlo složen i veoma težak proces. Različiti pravopisi norme usmjeravaju različito, iako svaka od tih normi ima samo jedan temelj ili jednu polazišnu tačku, u našem slučaju je to *Pravopis* iz 1960. Profesor S. Halilović proces afirmacije pravopisa opisuje ovako – *Norme inače nemaju lahak zadatak: navike je teško mijenjati - otuda otpori i manje ili više žustre rasprave povodom novih pravopisa. Lingvisti mogu pratiti reakcije javnosti, pratiti odnos prema pojedinim normativističkim izjašnjenjima, ali njihova uloga tu nije presudna. Praksa je, zapravo, odlučujući kriterij: ono što ona ovjeri od ponuđenih rješenja postat će normom bosanskoga jezika, ili cmogorskog, hrvatskog i srpskog jezika. Bilo kako bilo, svi (koji to žele) imaju pravo normirati svoj jezik bez utjecaja drugih i bez ugledanja na druge.*¹³

¹³ <http://izj.unsa.ba/files/2003-21-1/4-SenahidHalilovic32-39.PDF> (3. 9. 2019.)

3. Nastava pravopisa

Pravopis je jedan od izvora normiranja književnog jezika. U njemu se utvrđuju pravila pisanja. Pravopisna norma objašnjava pravila pisanja koja su prihvaćena kao šira jezičko-kulturna pisana komunikacija, odnosno dogovor. Pravopisna norma ujedno objašnjava i pravila koja su rezultat pisane tradicije. Mada, pravopis je u principu pisana konvencija i konzervativna upotreba jezika, njegova osnovna osobina i uvjet za postojanje i neometanu primjenu u praksi jesu da što duže ostane važeći.¹⁴

Poželjan je duži vremenski period u kojem će pravopisna pravila ući u navike ljudi i biti zapamćena, naučena i pretvorena u neku vrstu mehaničke i rutinske upotrebe standardnog jezika. Pravopis je jedna obimna nastavna cjelina, ali obimno i naučno područje uopće. Može se zasigurno reći da je to građa koju treba usvajati duži vremenski period. Svjedoci smo koliko je pravopis prisutan u našoj svakodnevnoj upotrebi jezika i zbog toga je veoma važno pristupiti mu na jedan adekvatan i primjeren način. Dužnost je usvajati pravopisna pravila kao odraz pismenosti i na taj način sačuvati autentičnost bosanskoga jezika. Zbog njegove obimne i složene strukture bitno je proces njegovog usvajanja učiniti reproduktivnim i lakšim.

Svaki nastavnik, prije svega, mora da ima razrađen reproduktivan sistem i pristup u nastavi bilo kojeg predmeta, pa tako i na predmetu Bosanskog jezika i književnosti. Riječ je o didaktičkom sistemu koji se određuje svrhom i sadržajem nastavnoga predmeta, a uspostavlja se slijedom načina i organizacijskih oblika kojima se svrha ostvaruje. Neki od didaktičara nazivaju strategijom – nastavnom, didaktičkom, obrazovnom, odgojno-obrazovnom. Von Cube ovako definira svoju obrazovnu strategiju: “Obrazovna strategija je slijed planiranih mjera koje nastavnik ili medij mora provesti, i koje adresata moraju dovesti do određenog obrazovnog cilja. Strategije, dakle, uvijek ovise o cilju i adresatu, a u svojoj realizaciji, naravno, i o medijima i drugim sredstvima.”¹⁵

Svaki nastavni predmet na različitim stupnjevima, pored svojih autonomnih i svrsishodnih pravila i načina svoje upotrebe, zahtijeva ponekad i različite svrhovne odredbe što ujedno podrazumijeva i nešto drugačiji izbor sadržaja, upotrebu drugačijih sistema, a na sve ovo se

¹⁴ Jahić, Dževad; Halilović, Senahid; Palić, Ismail, *Gramatika bosanskoga jezika*, Zenica, 2000., str. 74.

¹⁵ Težak, Stjepko, *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*, Zagreb, 1996., str. 111.

dodaju različite pedagoške teorije koje utječu na realizaciju nastavnog sistema. Realizacija nastavnog sistema je autentična i različita kako za osnovnu školu, tako i za srednju školu.

3. 1. Nastava pravopisa u osnovnoj i srednjoj školi

Nastava pravopisa polazi od dviju osnova: od zvučne slike nekog jezičkog oblika i od njegove grafičke slike, te se, prema tome, oslanja na sluh i vid učenika. Pored akustičkog, vizuelnog i motornog usvajanja pravopisa važnu ulogu ima svjesno shvatanje pravopisnih pravila.¹⁶

U osnovnoj školi ne može biti govora o stjecanju šireg kruga sistematskih obrađenih gramatičkih i pravopisnih znanja. Učenici treba da steknu onoliko osnovnog znanja o zakonima jezika i osnovnih pravopisnih navika koliko je to pristupačno njihovom shvaćanju; da nauče ono što je najvažnije da bi mogli svoje misli pravilno jezički oblikovati govorom i pismom i književnim jezikom, te da ih upozorimo na nepravilnosti u njihovom govoru.

Do dolaska u školu djeca nauče kazivati svoje misli slušajući govor roditelja i svoje najbliže okoline. Djeca nauče govorom izražavati svoje svakidašnje potrebe i zapažanja. Na taj način mehanički nauče mnogo riječi, mnogo jezičkih oblika, ali ne znaju zašto neke misli moraju izražavati baš tako, a ne drugačije, jer ne poznaju zakone i pravila koja nas uče pravilnom usmenom i pismenom iskazivanju svojih misli. Da bi učenik postao pismen, nije dovoljno da zna gramatička i pravopisna pravila, nego je nužno da ih zna brzo i okretno primjenjivati u govoru i u pismu.

U osnovnoj školi učenici upoznaju samo najvažnija gramatička i pravopisna pravila koja dolaze do primjene u svakidašnjem usmenom i pismenom izražavanju, i onoliko koliko je potrebno da bi mogli razumjeti književni jezik. Gramatika je usko vezana uz građu pravopisa i uvijek moramo gledati te dvije discipline zajedno.

Učenici, polazeći od rečenice, upoznaju njene glavne dijelove, vrste riječi i interpunkciju. Tako već u prvom razredu uz pojam o rečenici susreću se s upotrebom velikog slova na početku rečenice, pisanjem tačke na kraju rečenice, te uče razumijevati i znakove upitnika i uzvičnika. U vezi s rečenicom uče rastavljati riječi na slogove i prenositi dijelovi riječi u novi red. U drugom

¹⁶ Šimleša, Pero, *Metodika elementarne nastave materinskog jezika i matematike*, Pedagoško-književni izbor, Zagreb, 1967., str. 118.

razredu stečeno gramatičko znanje o rečenici i pojedinim pravopisnim pravilima proširuje se tako što učenici stječu pojmove o dijelovima rečenice, a u vezi s tim uče razlikovati riječi koje označavaju predmete, radnju i svojstva nekog predmeta. Tako se proširuje znanje o upotrebi velikog slova pišući prezimena, imena sela, gradova, rijeka, planina; upoznaju se s upotrebom dvotačke i zareza i sl. Gradivo se uči ustvari sistematski, postepeno od razreda do razreda. Ovakav način usvajanja znanja iz oblasti jezika uporedno omogućava nastavnicima da usmjeravaju pažnju na suzbijanje grešaka koje učenici prave u govoru i pismu pod uticajem govora nekog kraja. Učenici neće naučiti jezik samo na temelju određenih gramatičkih pravila i vježbi, potreban je i rad na drugim oblicima obuke u maternjem jeziku (govorne vježbe, pismeni sastavi, čitanje i sl.). Nastava gramatike i pravopisa, kao i ostali dijelovi nastave u jeziku, mora crpiti gradivo iz ostalih predmeta, osobito onih koji učenika uvode u svijet tehnike (savremeni uređaji, telekomunikacije i dr.), u moderna sredstva za pouku i zabavu (film, televizija, radio, novine) i sl. U tu svrhu mogu nam poslužiti tekstovi – umjetnički i popularno-naučni, novinske vijesti, javni oglasi na ulici i mnogi drugi. Sve ove navedene činjenice dokazuju koliko je nastava pravopisa opširna zalazeći u sve oblasti nastavnog procesa. Nastava pravopisa u višim razredima osnovne škole (od V do IX razreda) bavi se složenijim zakonitostima jezika, te tako i nastava pravopisa prelazi na jedan viši i složeniji nivo.

Nastava pravopisa u srednjoj školi bazirana je ka usvajanju opširnijih i složenijih pravopisnih jedinica u odnosu na osnovnu školu. Nastava pravopisa u srednjoj školi podrazumijeva, prije svega, temelj osnovnog obrazovanja učenika. U organizaciji nastave pravopisa u srednjoj školi u savremenoj metodici polazi se od sljedećih načela:

1. Nastava pravopisa temelji se na načelima pravopisa savremenog bosanskog književnog jezika;
2. Pravopisne pojave proučavaju se u čvrstoj vezi s nastavom fonetike, fonologije, gramatike, leksikologije i stilistike;
3. Budući da se neke pravopisne pojave temelje na glasovnim zakonitostima koje vrijede u savremenom bosanskom jeziku, za uspješno usvajanje tih pojava pretpostavlja se poznavanje glasovnog sistema i glasovnih zakonitosti;¹⁷

¹⁷ Rosandić, Dragutin; Rosandić, Irena, *Hrvatski jezik u srednjoškolskoj nastavi 1*, Školske novine, Zagreb, 1996., str. 80.

4. Već u početnoj etapi nastave pravopisa razgraničuje se fonijska i grafijska realizacija jezika. Uočavaju se podudarnosti i razlike fonijske i grafijske realizacije. U vezi s realizacijom tog načela prilagođava se izbor primjera na kojima se provode takva razgraničenja. Najprije se uzimaju primjeri gdje postoji grafemska i fonemska podudarnost, tj. gdje jednome fonemu odgovara jedan grafem. Zatim se obrađuju primjeri u kojima se fonemska i grafemska strana jezika ne podudara, tj. takvi primjeri u kojima jednome fonemu odgovaraju dva grafema: bratski (bracki). Kad učenici usvoje takve primjere, pristupit će se usvajanju složenih pojava koje se očituju na granicama morfema i na granicama riječi;

5. Nastava pravopisa povezuje se s nastavom pravogovora. Pravilan izgovor glasova uvjetuje i njihovo pravilno pisanje;

6. Usvajanjem pravopisne problematike povezuje se s nastavom morfologije i sintakse. Glasovne promjene koje se dešavaju na granicama prefiksalnog i korijenskoga morfema, na granicama korijenskoga i sufiksalnog morfema mogu se upoznati kroz pretpostavku da učenici poznaju morfološku strukturu riječi. Nastava interpunkcije usko je vezana sa nastavom sintakse. Morfološka i sintaksička analiza javljaju se kao važne pretpostavke za uspješno usvajanje pravopisa.

7. Proučavanjem pravopisne problematike povezuje se s nastavom leksikologije. Leksičke se jedinice promatraju i s pravopisnog gledišta. Osobito se to gledište nameće pri usvajanju tuđica, npr. eksploatirati, indeks, kodeks, prefiks;

8. Nastava pravopisa povezuje se s nastavom stilistike. Određenim pravopisnim sredstvima riječima se može dati dodatno značenje;

9. U srednjoj školi proučava se razvoj grafemskog sistema na književnim tekstovima pisaca predviđenih nastavnim programom.¹⁸

Na temelju ovih predstavljenih načela proizilazi i činjenica koliko je nastava pravopisa u srednjoj školi složena struktura u odnosu na izučavanje pravopisa u osnovnoj školi. Nastava pravopisa u srednjoj školi je povezana sa svim gramatičkim cjelinama, a pored svega toga povezana je i sa

¹⁸ Rosandić, Dragutin; Rosandić, Irena, *Hrvatski jezik u srednjoškolskoj nastavi I*, Školske novine, Zagreb, 1996., str. 80.

nastavom književnosti. U procesu usvajanja gradiva u osnovnoj i srednjoj školi, nastavnik mora učenicima nastavnu jedinicu predočiti postepeno, jasno i precizno, a to će učiniti pažljivo osmišljenim nastavnim metodama koje će sprovesti pomoću nastavnih sredstava kroz određene etape i razine. Navest ću neke od razina i etapa usvajanja pravopisnog gradiva. Pravopisno se gradivo usvaja na razini prepoznavanja, razini reprodukcije, razini primjene i automatizacije.¹⁹ Spomenute razine obilježavaju etape kroz koje se ostvaruje nastavni proces. Nastavni se proces ostvaruje u tri etape: osmišljavanje pravila, zapamćivanje pravila i primjena pravila u pismu.²⁰

3.2. Nastavne metode

Svaki nastavnik, pa i učenik, treba razviti metode usvajanja određene građe. Nastavne metode su u teoriji zaživjele još davno i sve do danas imaju veoma važnu ulogu u praksi nastave. Naravno, svaka metoda može i u mnogim situacijama mora biti nadograđena nekom boljom metodom radi reproduktivnijeg usvajanja znanja kod učenika. U radu će biti navedene neke osnovne činjenice koje se tiču nastavnih metoda koje su se razvijale u teoriji, a o nastavnim metodama koje su zaživjele u praksi će bit govora u dijelu rada koji se odnosi na istraživanje.

Za proučavanje jezika u nastavnoj se teoriji i praksi spominju različite metode. Didaktičari i metodičari različito definiraju nastavnu metodu, a polaze i s različitih stajališta kad ih određuju. Uviđajući potrebu veće prilagođenosti metoda predmetu, tj. jeziku i načinima njegova spoznavanja, Dragutin Rosandić je razvio mnogo bogatiju lepezu metoda. On preporučuje metode asociiranja, diferenciranja, razgovora, pokazivanja, dopunjavanja, ispisivanja, prestilizacije, višestrukog izbora, izgovora, izostavljanja, navođenja, objašnjavanja, podcrtavanja, rada s tekstom, rada s tablicama, rada s udžbenikom, samostalnog pismenog rada, supstitucije i dr.²¹ Međutim, pri kvalifikaciji, razvrstavanju i određivanju nastavnih metoda korisno je neke stavke i izbjeći kao što su: preklapanje kriterija, kombinaciju mnoštva kriterija u određivanju jedne metode, zanemarivanje naravi nastavnog predmeta i sl.

Pored svih kriterija prema kojima se nastavne metode klasificiraju, potrebno se vratiti na tradicionalni kriterij jedinstvene nastavne metode, a to je zajedništvo nastavnika i učenika.

¹⁹ Rosandić, Dragutin; Rosandić, Irena, *Hrvatski jezik u srednjoškolskoj nastavi 1*, Školske novine, Zagreb, 1996., str. 81.

²⁰ Isto, str. 81.

²¹ Rosandić, Dragutin; Silić, Josip, *Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika*, Priručnik za nastavnike, Zagreb, 1979., str. 267.

Zajedničkim radom nastavnika i učenika, kao temelj za svaku sljedeću nastavnu metodu, u toku nastavnog procesa učenici stječu znanja, vještine i navike i pomoću kojih se razvijaju njihove sposobnosti.

Nastavne metode svrstavamo u osnovne vrste metoda i podvrste osnovnih metoda.

Tradicionalna klasifikacija koja se zasniva na nastavničko-učeničkom odnosu i njihovoj uzajamnoj djelatnosti razvila je sljedeće osnovne metodske vrste:

1. metode usmenog izlaganja (monološke metode);
2. metode razgovora (dijaloške metode);
3. metode čitanja (tekstovne metode);
4. metode pisanja (grafijske metode);
5. metode crtanja (likovne metode);
6. metode pokazivanja (demonstracijske metode);
7. metode fizičkog rada (prakseološke metode).²²

Nastava pravopisa je, kako smo već naveli, takav proces usvajanja gradiva koji pruža velike mogućnosti odabira i nastavnih metoda, i nastavnih sredstava i mogućnost kreativnosti. Sve ove nastavne metode su uključene u nastavni proces izučavanja pravopisa. Nastavne metode su sklone kombiniranju uključujući i neke njihove podvrste (promtranje, slušanje, razmišljanje i sl.). *Kombinacijom više osnovnih metoda ili njihovih podvrsta u istom nastavnom koraku naziva se nastavni ili metodički postupak.*²³

Osnovni tip metoda usmenog izlaganja najbolje je klasificirati prema osnovnim tipovima tekstova, jer učenik/nastavnik u svakom svom izlaganju ili opisuje, ili pripovijeda ili tumači, tj. stvara usmeni (govoreni) tekst. Metoda usmenog izlaganja omogućuava različite kombinacije i s drugim tipovima nastavnih metoda (izlaganje i pokazivanje, izlaganje i zapisivanje, izlaganje i crtanje).

²² Težak, Stjepko, *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*, Školska knjiga, Zagreb, 1996., str. 183.

²³ Isto, str. 184.

Metode razgovora možemo razvrstati prema: stepenu učeničke samostalnosti u razgovoru (vezani razgovor, usmjereni razgovor, slobodni razgovor); prema metodičkoj namjeri (motivacijski razgovor, heuristički razgovor, raspravljajući razgovor); prema praktičnoj usmjerenosti (razgovorne igre, telefonski razgovor, rekreativni razgovor).²⁴

Metode čitanja katkad je poistovjećuju s metodama rada na tekstu. Riječ je zapravo o metodama čitanja kao jednoj od osnovnih metodskih vrsta, rad na tekstu samo je kombinacija čitanja s drugim metodama, dakle nastavni postupak: čitanje s podcrtavanjem, čitanje s pribilješkama, čitanje s posmatranjem, čitanje s usmenim izlaganjem.

Metode pisanja su vrlo razgranate i prema stepenu izvornosti učeničke pismene djelatnosti uspostavljena je sljedeća klasifikacija: metoda odgovora na pitanja, metoda diktiranja, metoda sastavljanja, metoda ispravljanja, metoda preoblikovanja, metoda prepisivanja, metoda označavanja.²⁵

Metode pokazivanja su razvrstane po načinu percipiranja: vizualna metoda, auditivna metoda, tekstualna metoda, olfaktivna metoda, gustativna metoda.

Metoda crtanja u nastavi pravopisa može biti veoma korisna. Iscrtavanjem pojedinih primjera iz oblasti pravopisa može doprinijeti da učenici slikovito pamte određene primjere što je često i slučaj u nastavi pravopisa. Nastavnici za određene časove spremaju panoe ili određene slike kao vid asocijacije koja učenike potiče na razmišljanje.

Metoda fizičkog rada može se primijeniti u nastavi gramatike (npr. metode praktičnog rada: hodanje i gestikuliranje u vježbama s glagolima i sl.). Nastava pravopisa dopušta kreativnost u nastavnom procesu tako da je ova metoda i poželjna pri usvajanju gradiva iz oblasti pravopisa.²⁶

²⁴ Težak, Stjepko, Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1, Školska knjiga, Zagreb, 1996., str.185.

²⁵ Isto, str. 186.

²⁶ Isto, str. 191.

3.3. Ciljevi i zadaci nastave pravopisa

Nastava pravopisa je opširna i složena struktura. Ova konstatacija ujedno sa sobom donosi i saznanje da nastava pravopisa ima više ciljeva. Konačni je cilj nastave pravopisa stjecanje pravopisnih navika. Tok nastavnog sata treba biti osmišljen jasno i precizno, od početka do kraja s određenim ciljem. Upoznavanje nekog gramatičkog i pravopisnog oblika prolazi kroz nekoliko stupnjeva rada: upoznavanje gramatičkog ili pravopisnog oblika, uvježbavanje novog znanja, ponavljanje obrađivanog gradiva i provjeravanje učeničkog znanja.²⁷

Upoznavanje gradiva

Nastavnik mora znati na kakva će već stečena znanja nadovezati novo gradivo. Zbog toga takav rad započinje pripremom ili uvodom koji se obično sastoji od ponavljanja poznatoga gradiva koje je u neposrednoj vezi s novim gradivom. Učenici trebaju znati šta će naučiti na satu da bi na kraju mogli prosuditi jesu li postigli cilj. Obrada novog gradiva predstavlja najvažniji dio nastavnog rada kada dostiže svoju kulminaciju. Pažnja učenika u ovom dijelu časa mora biti najaktivnija; nju stalno treba držati aktivnom i podržavati jasnim i logičkim vođenjem učenika. Uvježbavanje novog gradiva predstavlja jedan od važnih momenata u procesu upoznavanja novoga gradiva. Učenik treba da, na ovom stepenu, primjenjujući novo pravilo, zna analizirati pravilo i primjere koje kazuje nastavnik, da sam zna u određenom tekstu pronaći primjere i da ih sam zna izmisliti. Na kraju časa nastavnik pristupa zaključnom ponavljanju.

Uvježbavanje stečenog znanja

Na posebnim časovima za utvrđivanje stečenog znanja učenici treba da se na temelju stručno odabranih vježbi naviknu da što okretnije raspoznaju pojedine pravopisne oblike i da ih upotrebljavaju u usmenom i pismenom kazivanju svojih misli. Navike se postižu pomoću posebnih vježbi. Međutim, domaći zadaci, školski zadaci i vježbe na kojima nastavnici

²⁷ Šimleša, Pero, *Metodika elementarne nastave materinskog jezika i matematike*, Pedagoško-književni izbor, Zagreb, 1967., str. 113.

provjeravaju učeničko stečeno znanje moraju ispunjavati određene metodičke zahtjeve. Vježbe u nastavi pravopisa podređuju se sljedećim metodičkim zahtjevima:

1. prilagođavaju se intelektualnim mogućnostima učenika;
2. temelje se na jezičkim i pravopisnim pojavama koje su učenici osvojili;
3. omogućavaju učenicima samostalan stvaralački rad;
4. razvijaju sposobnosti i navike;
5. pobuđuju zanimanje, razvijaju pažnju i strpljenje.²⁸

Ponavljanje gradiva

Potrebno je s učenicima često ponavljati one oblike koji su za njih najteži i u kojima najviše griješe kako bi učenici u trajnom pamćenju zadržali stečeno znanje o pojedinim pravopisnim pravilima i da bi ono postalo navikom u njihovu govoru i pismu. Ponavljanje gradiva se vrši u više etapa – na početku školske godine, ponavlja se i na kraju neke veće cjeline gradiva radi sistematiziranja gradiva, ponavlja se u toku časa.

Provjeravanje znanja

Provjera znanja je jedan od važnijih segmenata u nastavi. Domaći rad učenika, kao i svaki drugi samostalni rad učenika treba pregledati. Provjera znanja i navika se i u školi na posebnim satovima provjerava.

Da bi učenici usvojili pravopisne pojave na razini svjesne automatizirane primjene, nastava pravopisa se mora temeljiti na intelektualnoj angažiranosti učenika. Pravopisna pravila se usvajaju svjesno, a ne mehanički. Učenici koji znaju pravila, tj. reproduciraju naučena pravila, a u pisanju griješe, nisu stekli pravopisne navike. Njihovo je znanje formalistično.

Mnoge su jezičke pojave za učenike apstraktne, pa oni ne mogu shvatiti njihov sadržaj i smisao ako ih samo objašnjavamo riječima. Nastava pravopisa dopušta slobodu u kreativnosti koja

²⁸ Rosandić, Dragutin; Rosandić, Irena, *Hrvatski jezik u srednjoškolskoj nastavi 1*, Zagreb, 1996., str. 82.

časove može učiniti jednostavnijim, efikasnijim i reproduktivnijim. U ovako organiziranoj nastavi nastavnici se služe slikama, predmetima, grafičkim crtežima i sl.

Psihologija obrazovanja je veoma važna u nastavnom procesu svakog predmeta. Poznavanje psihologije obrazovanja pomaže nastavnicima da steknu dublji uvid u različite aspekte obrazovne prakse. Tako se često navodi da je psihologija obrazovanja disciplina čijim se istraživanjima dobijaju saznanja o tome kako ljudi uče, te koji psihološki procesi i osobine stoje u osnovi učenja, koji faktori i na koji način utiču na ovaj proces. Psihološko-spoznajna osnova nastave pravopisa očituje se u pokretanju učenikova promatranja, razvijanju analitičkih sposobnosti i intuicije, razvijanje pamćenja sposobnosti zaključivanja.²⁹

Cilj nastave pravopisa jeste da učenike osposobimo da pravopis ne koriste samo na predmetu Bosanskoga jezika i književnosti, učenici bi trebali znati da svaki tekst s kojim se susretnu mora biti podvrgnut pravopisnim pravilima. Prepisivanje nastavnikovih bilješki na bilo kojem predmetu smatramo pravopisnom vježbom i ono mora biti pravilno sa stanovišta pravopisa.

²⁹ Kodžopeljić, Jasmina; Pekić, Jasmina, *Psihogija u nastavi*, Udžbenik za studente nastavničkih grupa, Novi Sad, 2017., str. 14.

4. Istraživanje

U procesu istraživanja imala sam za cilj prikupiti određene podatke koji se tiču nastave pravopisa, a ti podaci se odnose na – *Nastavni plan i program*, tačnije, koje su to lekcije iz oblasti pravopisa zastupljene u nastavnom procesu od šestog do devetog razreda osnovne škole, koliko se nastavnih časova izdvaja za obradu pravopisa; koje su nastavne metode prisutne u nastavnom procesu. Osvrnula sam se na udžbenike iz kojih učenici usvajaju znanje; i na kraju sam se odlučila na kratko anketiranje učenika. Istraživanje je izvršeno u Osnovnoj školi “Mehmedalija Mak Dizdar” u Dobrinju, grad Visoko.

Konkretni podaci do kojih sam došla u procesu istraživanja imali su za cilj da pokažu trenutno stanje nastave pravopisa. Ti podaci su mi poslužili da u ovom radu prezentiram dobre i loše strane nastavnog procesa koji se odnosi na pravopis, odnosno da uočim da li postoje "problemi" koji utiču na nastavu pravopisa, koji su to problemi s kojima se učenici i nastavnici susreću u procesu prezentiranja i usvajanja gradiva; da li *Nastavni plan i program* odgovara svim zahtjevima nastavnog procesa i sl. Krajnji cilj istraživanja je bio da prikupljeni podaci do kojih sam došla budu korak naprijed ka unapređenju i poboljšanju nastave pravopisa. Istraživanje je poslužilo i kao temelj nastavnih priprema koje ću ponuditi u nastavku rada u kojima ću ponuditi odgovarajuća rješenja kako pristupiti pravopisnoj tematici.

4.1. *Nastavni plan i program*

Pod *nastavnim planom* razumijeva se školski dokument u kojem se u obliku tablice propisuju odgojno-obrazovna područja, odnosno nastavni predmeti koji će se proučavati u određenoj školi, zatim redosljed proučavanja tih područja ili predmeta po razredima ili semestrima te sedmični broj sati za pojedino područje ili predmet. *Nastavni program* definiraju kao školski dokument kojim se propisuje opseg, dubina i redosljed nastavnih sadržaja u pojedinom nastavnom predmetu.³⁰

Nastavni plan i program je bio polazišna tačka istraživanja. Prikupila sam sve pravopisne jedinice koje se obrađuju od šestog do devetog razreda osnovne škole, te sam, uzimajući u obzir

³⁰ Težak, Stjepko, *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*, Školska knjiga, Zagreb, 1996., str. 93.

Natavni plan i program na godišnjem nivu, sumirala koliko je časova predviđeno za rad na pravopisu u nastavi.

Šesti razred

- Pisanje jednočlanih i višečlanih naziva (planete, kontinenti, oceani)
- Izgovor i pisanje riječi u kojima su izvršene glasovne promjene
- Pisanje imena geografskih pojmova, čitanje i slušanje tekstova, izražajno čitanje
- Dopunjavanje riječi sa izostavljenim afrikatima, pravopisni znaci: tri tačke, crtica, zagrada i dr.
- Čitanje naglas
- Pisanje imenica u nominativu i instrumentalu (-lac)
- Pisanje i izgovor superlativa pridjeva
- Izgovor i pisanje riječi sa ije/je, umanjnice, komparativ, pisanje prisvojnih pridjeva uz imenice
- Pisanje privatnih pisama
- Pisanje riječce “naj” u superlativu, pisanje složenih brojeva
- Pravopisna vježba i ispravak (dviije pravopisne vježbe i dva časa predviđena za ispravak pismene vježbe)

U šestom razredu izdvaja se ukupno 20 časova za usvajanje gradiva iz oblasti pravopisa.

Sedmi razred

- Veliko slovo u jednočlanim i višečlanim imenima, pisanje etnika
- Pisanje i izgovor zamjenice sebe/se uz povratne glagole
- Izgovor i pisanje prednaglasnica i zanaglasnica
- Zarez u složenim rečenicama, pisanje apostrofa i tačke sa zarezom
- Izgovor i pisanje aorista pomoćnog glagola “biti”
- Izgovor i pisanje riječce “ne” uz glagolske oblike, kao i pisanje glagolskih oblika u kojima su provedene glasovne promjene
- Pravopisne vježbe i ispravak

U sedmom razredu izdvaja se ukupno 11 časova za obradu i usvajanje gradiva iz oblasti pravopisa.

Osmi razred

- Pisanje riječi sa glasovima č, ć, dž, đ (2 časa)
- Pisanje riječi sa glasovima ije/je
- Pisanje neodređenih zamjenica i prijedloga i čestice “god”
- Pisanje velikog početno slova u nazivima organizacija, ustanova, udruga
- Upravni i neupravni govor u pisanju
- Zarez u jednostavnoj i složenoj rečenici
- Pisanje zareza u nezavisnim i zavisnim rečenicama
- Veliko početno slovo u imenima ustanova
- Pisanje diktata sa sprječavanjem grešaka
- Pravopisne vježbe i ispravak

U osmom razredu izdvaja se ukupno 15 časova za obradu i usvajanje gradiva iz oblasti pravopisa.

Deveti razred

- Sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi, pisanje skraćenica
- Pisanje višočlanih naziva
- Pisanje riječi s č, ć, dž i đ, ije/je
- Rečenični i pravopisni znakovi
- Polugodišnje pravopisne vježbe i ispravci

U devetom razredu izdvaja se ukupno 10 časova za obradu i usvajanje gradiva iz oblasti pravopisa.

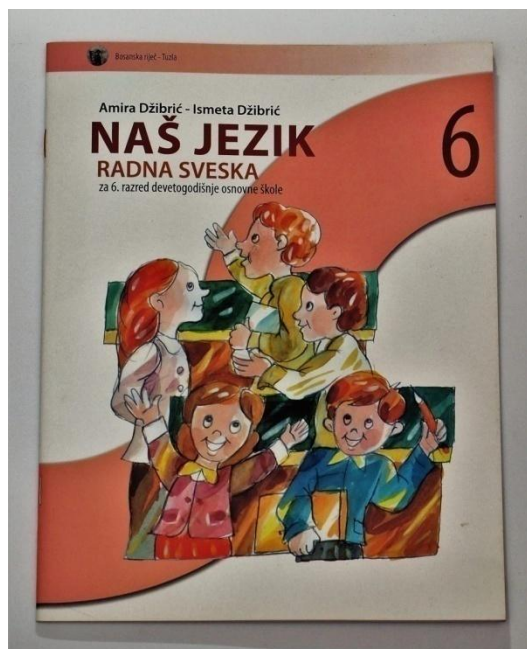
Od cjelokupnog broja nastavnih časova koji su predviđeni za nastavu bosanskoga jezika 30% nastave se izdvaja za nastavu “problemskog” karaktera, odnosno, daje se nastavniku prostor da to vrijeme iskoristi za ono gradivo koje je najmanje bilo zastupljeno u *Nastavnom planu i*

programu, ili za gradivo koje je zahtijevalo više vremena za obradu, te gradivo koje su učenici najmanje savladali. *Nastavni plan i program* jednim dijelom donosi mnogo nepravilnosti. Kako saznajem kroz istraživanje, revizijom *Nastavnog plana i programa* cilj je da se nastava pravopisa svede na deset časova, gdje se postavlja i pitanje da li je i trenutni broj časova dovoljan za usvajanje gradiva iz pravopisa? Još jedna od nepravilnosti odnosi se na *Nastavni plan i program* koji nije usklađen s udžbenicima koje učenici koriste jer udžbenici nemaju sve lekcije koje zahtijeva i nalaže *Nastavni plan i program*. Neusklađenost *Nastavnog plana i programa* i njegova realizacija u nastavnom procesu ogleda se i u sljedećem primjeru – *Nastavni plan i program* za šesti razred koncipiran je tako da se u nekom tekstu prepozna određena glasovna promjena, a da je obrada te iste glasovne promjene predviđena *Nastavnim planom i programom* tek u devetom razredu.

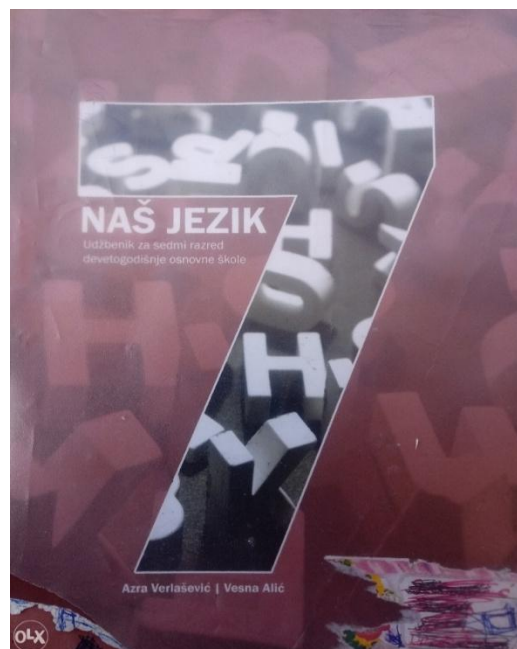
4.2. Analiza udžbenika

Nakon što sam prikupila određene podatke koji se tiču *Nastavnog plana i programa*, naredni korak mog istraživanja bio je osvrnuti se na literaturu, odnosno udžbenike koje učenici koriste. Osnovi udžbenici su: *Čitanka* i *Naš jezik* koji se razlikuju shodno razredu kojem su namijenjeni. Pored ova dva udžbenika potrebno je da svaki učenik posjeduje i *Radnu svesku*. Radna sveska je udžbenik koji je koncipiran tako da su u njemu predstavljene razne vrste vježbi koje bi učenici koristili nakon obrade određene lekcije i na tim vježbama provjeravali svoje stečeno znanje. Međutim, u razgovoru s nastavnicom saznajem da nastavnici ne zahtijevaju od učenika da posjeduju tu *Radnu svesku* kako ih ne bi dodatno izlagali trošku pored još dva udžbenika koja moraju imati u nastavi. S obzirom na takvo stanje nastavnik je dužan sam improvizirati svoje vježbe koje će umnožiti i podijeliti učenicima, ili se možda poslužiti nekim drugim načinom vježbanja kako bi učenici ipak savladali određenu nastavnu jedinicu. Preuzimajući odgovornost na sebe nastavnik je dužan pronaći način kako prevazići određene probleme s kojima se susreće u nastavnom procesu, a koji proizilaze iz zakonitosti koje nalaže *Nastavni plan i program* ili nekih drugi faktor nastavnog sistema. U razgovoru sa nastavnicom koja mi je ustupila ove podatke saznajem da škola i predmetni nastavnik imaju mogućnost da biraju od ponuđenih udžbenika koji će to udžbenik biti u upotrebi u nastavnom procesu. Njihov odabir određenog udžbenika ima za cilj da zadrži kontinuitet jednog udžbenika više godina kako bi ih generacije

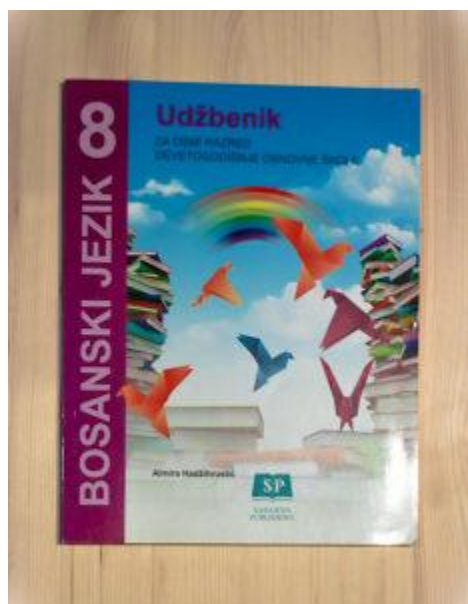
koje dolaze mogle nasljeđivati. Mislim da bi bilo dobro provesti reviziju udžbenika u osnovnoj i srednjoj školi, provjeriti sadržaj udžbenika i učenicima omogućiti adekvatnu literaturu iz koje će usvajati znanja.

Slika 1: Udžbenik za šesti razred osnovne škole

Slika 2: Udžbenik za sedmi razred osnovne škole

Slika 3: Udžbenik za osmi razred osnovne škole

Slika 4: Udžbenik za deveti razred osnovne škole

4.3. Nastavne metode

Već sam u nekim od prethodnih poglavlja pisala o nastavnim metodama, a cilj ovog istraživanja na ovom području je bio ustanoviti koliko su te nastavne metode stvarno reproduktivne u praksi nastave pravopisa, te da li uslovi nastave pravopisa dozvoljavaju određene inovacije nastavnih metoda. U razgovoru s nastavnicom istakla je da se najčešće koristi standardnim metodama, a one su:

- metoda usmenog izlaganja (objašnjavanje);
- metoda razgovora;
- metoda pisanja (diktat, prepisivanje teksta uz ispravljanje pogrešno napisanog, dopunjavanje);
- metoda demonstracije;
- metoda ilustracije;

Mogu potvrditi da je teorija nastavnih metoda dobrim dijelom zaživjela u praksi. U toku istraživanja više puta sam naišla na pojam *mobilna tehnologija u nastavi*. U današnje vrijeme djeca su već od najranije dobi okružena tehnologijom pa mnoga od njih nauče koristiti računar, mobitel, tablet i sličnu tehnologiju prije nego što počnu čitati i pisati. Budući da djeca odrastaju uz tehnologiju koja se sve više razvija iz godine u godinu, omogućen im je lak pristup informacijama čime je njihov način razmišljanja i usvajanja informacija značajno drugačiji od djece, odnosno učenika prethodnih generacija. I pored toga, nastava se u većini škola i dalje odvija pomoću metoda i sredstava koje su se koristile prije deset i više godina kao što možemo uočiti i u primjeru istraživanja. Koliko je upotreba mobilne i druge tehnologije dobra za nastavni proces potrebno je ispitati mišljenja i stavove učitelja i nastavnika te proučiti mogućnosti primjene tih tehnologija. U nastavi pravopisa već možemo uočiti pomak koji se tiče upotrebe mobilne tehnologije, a to je izrađena mobilna aplikacija za novo izdanje *Pravopisa bosanskoga jezika* (2018). Pitanjem nastavnih metoda sam se bavila i u procesu anketiranja učenika, o tome nešto više u narednom poglavlju.

4.4. Anketa

Anketiranjem učenika imala sam za cilj da u odgovorima na pitanja koja sam navela u anketi doprem do bitnih činjenica koje u prvi plan postavlja učenik. Sve ono što je teorija postavila i

utemeljila, a praksa to sprovela u nastavi možemo sumirati na rezultatima učenika. Svakom nastavniku treba biti cilj da učenici stječu dobre rezultate u procesu usvajanja gradiva i da se tim znanjem koriste u praksi.

Anketa je sastavljena od osam pitanja, sprovedena je u devetom razredu koji broji 30 učenika, na dan anketiranja bilo je prisutno njih 25. Svako pitanje će biti posebno objašnjeno u nastavku rada.

Sadržaj ankete:

1. Šta za tebe predstavlja pravopis?

Neki od odgovora na ovo pitanje su:

Pa za mene pravopis predstavlja da možemo napisat imena, lična imena itd, da znamo gdje je č a gdje je ć itd

Pravopis za mene predstavlja pismenost ljudi, kao i običaj neke države i grada.

Pravopis za mene predstavlja poznavanje ispravnog pisanja riječi, interpunkcijskih znakova i sl.

Za mene pravopis predstavlja neko novo znanje. O našem jeziku.

Pravopis je tačnost u pisanju.

Pravopis za mene predstavlja poznavanje ispravnog načina pisanja određenih riječi

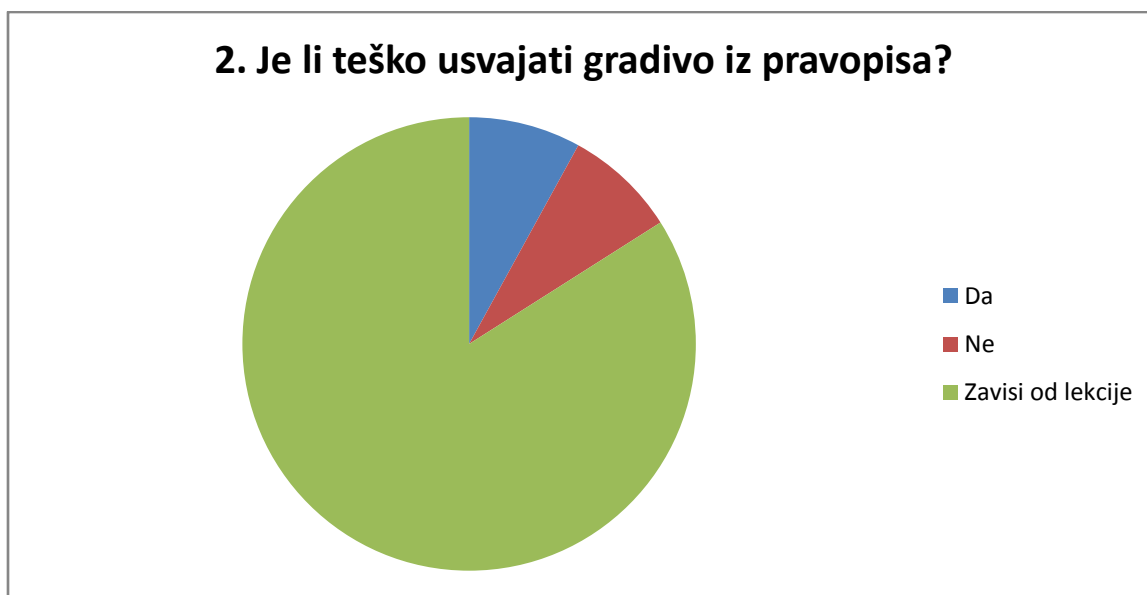
Pravopis za mene predstavlja osnovu Bosanskog jezika.

Za mene pravopis predstavlja ono što je čovjek dužan da zna da bi mogao riješavati neke probleme u kojima se nađe.

Napomena:

Na samom početku postavila sam jedno pitanje iz općeg znanja (Šta je to pravopis?) kako bih dobila konkretniju sliku šta to učenici stvarno podrazumijevaju pod pojmom pravopis. Cilj ovog pitanja je bio da se učenici u odgovorima približe suštini onoga što zapravo pravopis i predstavlja (*Pravopis je naziv za skup pravila koji određuje način pisanja nekog jezika.*

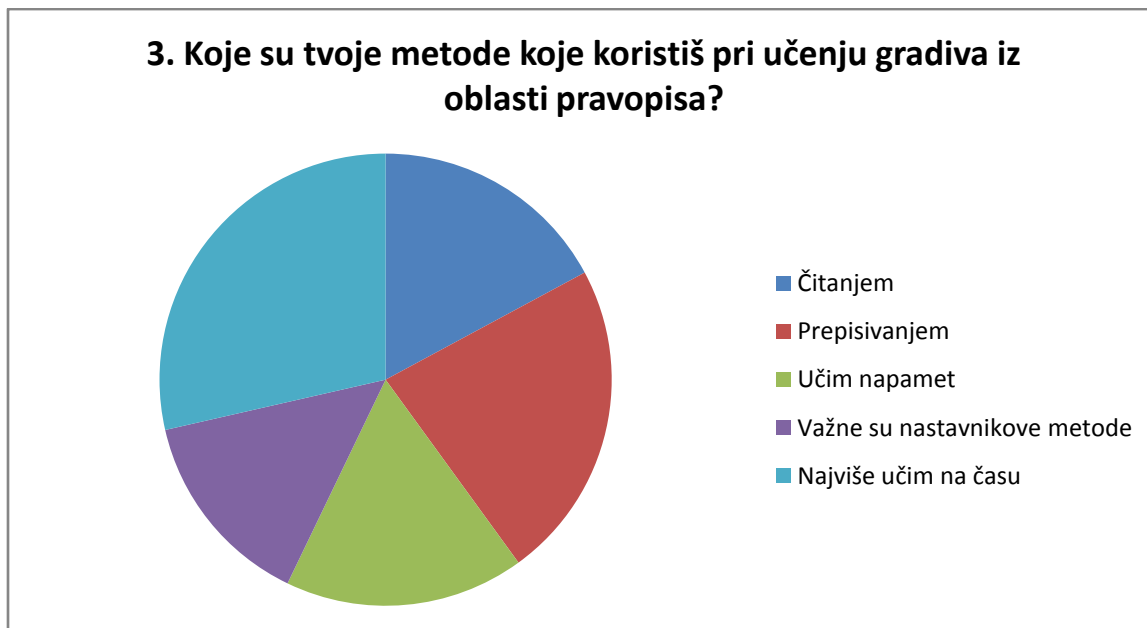
*Pravopisna norma objašnjava pravila pisanja koja su prihvaćena kao šira jezičko-kulturna pisana komunikacija, odnosno dogovor. Ali ona objašnjava i pravila koja su rezultat pisane tradicije.*³¹). Tražeći najprostiju definiciju pravopisa dospjela sam i do toga da odredim na kojem je to nivou učenička pismenost. Odgovore na ovo pitanje sam doslovno predstavila kako su napisani u anketi. Analizirajući njihove odgovore, uočila sam mnogo pravopisnih grešaka počevši od – strukture rečenice pa sve do pravopisnih grešaka koje se odnose na upotrebu interpunkcijskih znakova (upotreba zareza, tačke i sl.), velikog početnog slova (naziv jezika napisan velikim slovom), refleksije jata i sl. Uzimajući u obzir uzrast učenika koji su anketirani i njihovo znanje iz pravopisa već se možemo zapitati gdje je nastavni sistem u oblasti pravopisa napravio propust u izgradnji elementarnog znanja kod učenika. Greške koje sam uočila u odgovorima na ovo pitanje će biti moja polazna tačka u nastavnim pripremama koje ću predstaviti u nastavku rada.

Napomena: Svaki nastavni predmet, svaka nastavna jedinica ima svoju težinu pa tako i gradivo pravopisa zahtijeva određeni angažman u nastavi. Utvrdimo li težinu i kompleksnost određenog gradiva ujedno smo obavili dio posla u nastavnom procesu jer ćemo znati na koji način ćemo određenoj nastavnoj jedinici pristupiti, te koliko vremena ćemo izdvojiti za tu nastavnu jedinicu. Ponuđeni odgovori na ovo pitanje pokazuju da učenici akcenat stavljaju na to da se težina

³¹ Jahić, Dževad; Halilović, Senahid; Palić, Ismail, *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000., str. 74.

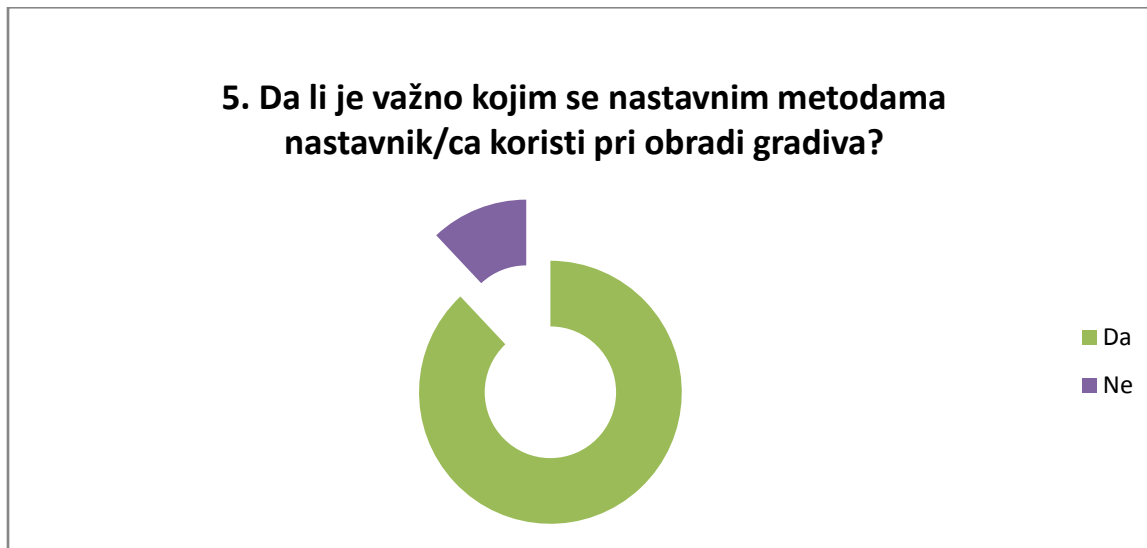
pravopisa mjeri u zavisnosti od lekcije koju usvajaju, što ujedno i znači da se neke lekcije lakše, a neke ipak teže usvajaju u nastavnom procesu koji se odnosi na pravopis.

Napomena: Pored metoda kojima se služe nastavnici, potrebno je imati na umu i metode kojima se koriste učenici pri učenju pravopisa. Neke od metoda sam ponudila kao njihov mogući odgovor, ali sam ostavila mogućnost da učenici napišu i neke svoje metode, međutim, takvih odgovora nije bilo. Učenici su podjednako odabrali sve ponuđene metode, ali ipak najveću prednost daju metodi koja se odnosi na to da oni najviše uče na času. Shodno ovakvom odgovoru, učenici na prvo mjesto u nastavnom procesu postavljaju nastavnika.

Napomena: Analiza *Nastavnog plana i programa* pokazuje trenutno stanje koliko se časova izdvaja za obradu nastavnih jedinica pravopisa. Međutim, ta brojka se ne poklapa sa potrebama učenika. Učenicima je, prema ovom rezultatu, potrebno više časova za usvajanje pravopisa.

Napomena: Odgovori na ovo pitanje su bili očekivani jer od velike je važnosti kojim se nastavnim metodama nastavnici koriste pri obradi gradiva.

6. Šta bi predložio/la da nastavu pravopisa učiniš lakšom i zanimljivijom?

Neki od odgovora na ovo pitanje su:

Pa da se pravopis uči kroz neku igru

Možda kroz grupne radove, prezentacije, primjere itd.

Neke nove metode zanimljive za naš uzrast nešto što će nam privući pažnju i koje će djelovati zanimljivim

Predložio bi da radimo neke igre ili kvizove u vezi pravopisa.

Pa da kroz pjesme neke ili kroz neke priče, romane, itd. Da ne bude samo rutinski.

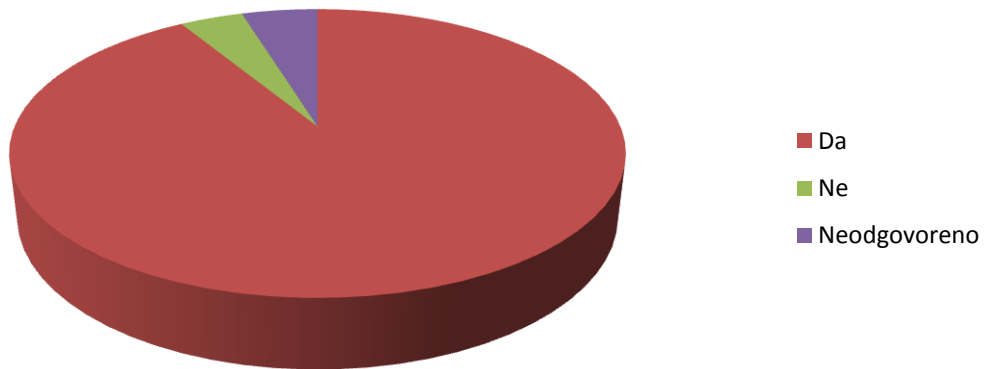
Predložio bih da se pravopis radi kroz razne slike, primjere, prezentacije i slično.

Da svi budemo aktivni i da zajedno obrađujemo lekciju. Da nam nastavnica objašnjava preko prezentacija, slika, anketa i sl.

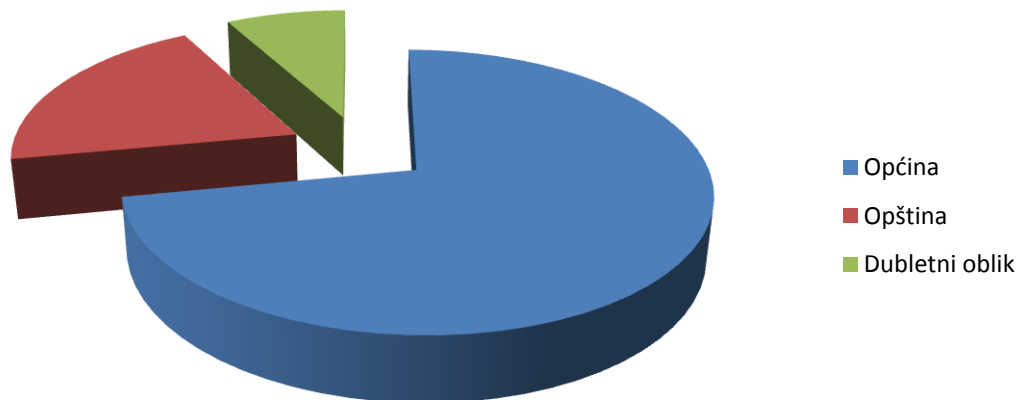
Predložio bi da se mi učenici više trudimo jer se pravopis uči svakodnevno.

Napomena: Odgovore na ovo pitanje sam doslovno predstavila kako su napisani u anketi u kojima mogu potvrditi veliki broj pravopisnih grešaka. Suština ovog pitanja je pokušati, na osnovu prijedloga koje sam dobila u odgovorima, doprijeti do određenih rješenja koja bi nastavu pravopisa učinila reproduktivnijom, a koja će biti predstavljena u nastavnim pripremama. Prijedlozi su bili sljedeći: grupni radovi, prezentacije, mnogo primjera, igre i kvizovi.

7. Slažete li se s tvrdnjom da je poznavanje pravopisa temelj ljudske pismenosti?

8. Zaokruži tačan odgovor!

Napomena: Učenici u nastavi koriste *Pravopis bosanskoga jezika: priručnik za osnovne i srednje škole* iz 1999. koji nalaže da je normiran oblik općina. Rezultati pokazuju da je veliki broj učenika dao tačan odgovor na postavljeno pitanje. Međutim, *Pravopis bosanskoga jezika* iz 2018. godine nudi novi odgovor i nalaže da je ovo dubletni oblik (takva su bila dva odgovora u anketi). Pored velikog broja dubleta, *Pravopis bosanskoga jezika* iz 2018. godine donosi još mnogo novih oblika i pravila koje učenici trebaju usvojiti.

Ovo istraživanje je imalo za cilj da predstavi trenutno stanje nastavnog sistema u kojem se odvija nastavni proces, u ovom slučaju nastava pravopisa. S pravom mogu reći da u nastavnom sistemu ima mnogo propusta koji narušavaju kvalitet nastavnog procesa u oblasti pravopisa. Propusti se odnose na *Nastavni plan i program*, udžbenike koje učenici koriste u nastavi, uslove u kojima nastavnici rade i sl. Potrebno je *Nastavni plan i program* i udžbenike podvrgnuti reviziji kojom bi se riješila mnoga pitanja – broj časova nastave pravopisa, raspored pravopisnih jedinica prema razredima, sadržaj udžbenika i usklađenost udžbenika s nastavnim procesom, stepen znanja koje učenici usvajaju iz godine u godinu, te mnoga druga pitanja. Elementarno znanje iz oblasti pravopisa kod učenika devetog razreda je veoma upitno. Rješenje ovog problema se mora pronaći jer pismenost svakog učenika mora biti na prvom mjestu svakog nastavnika. U istraživanju sam se bavila samo nekim postulatima nastavnog procesa, ali sam dobila određeni broj informacija koje mogu biti polazna tačka u rješavanju određenih problema. Dobro bi bilo da se pokrene cijeli niz istraživanja u nastavi maternjeg jezika kako bi nastavni proces dobio adekvatne uslove rada koji bi nastavu jezika podigli na najviši nivo.

5. Modeli nastavnih jedinica

5.1. Nastavna priprema: *Veliko slovo u jednočlanim i višečlanim imenima*

Predmet: Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost naroda BiH

Razred i odjeljenje: VII-2

Nastavno područje: Pravopis

Nastavna tema: Veliko i malo slovo

Nastavna jedinica: Veliko slovo u jednočlanim i višečlanim imenima

Ciljevi i zadaci:

***Obrazovni:** ponavljanje ranije stečenog znanja, nadogradnja stečenih znanja iz oblasti jezika

***Odgojni:** razviti potrebu gramatičke norme u govoru i pisanju, razviti potrebu za očuvanjem vrednota maternjeg jezika

***Funkcionalni:** razvijanje logičke i apstraktne sposobnosti zapažanja, poređenja, memoriranja, analiziranja i sintetiziranja, razvijanje sposobnosti izražavanja govorom, individualno i kolektivno zaključivanje, pronalaženje vlastitih primjera, povezivanje gradiva u svakodnevnicu i sl.

Nastavni sistem: problemsko-istraživački

Nastavni oblici rada: frontalni, dijaloški, individualni, grupni

Nastavne metode:

***Zasnovane na aktivnosti nastavnice:** prezentiranje, ispitivanje, slušanje, usmjeravanje rada učenika

***Interakcijski/naizmjenični rad nastavnice s učenicima:** razgovor, pisanje zabilježki

***Samostalni rad učenika:** analiziranje, rad na nastavnim listićima

Nastavne strategije:

* **Odgojne strategije:** - strategija socijalizacije (ostvarena kroz diskusiju i dijalog)

- strategija individuacije (ostvarena kroz poticanje i usmjeravanje)

* **Obrazovne strategije:** - strategija poučavanja i učenja otkrivanjem

- strategija doživljavanja i izražavanja

- strategija vježbanja

- strategija stvaranja (ostvarena kroz reprodukciju stečenog i produkciju novog, usvojenog znanja)

Nastavna sredstva i pomagala: živa riječ nastavnika i učenika, tabla, kreda, prezentacija, nastavni listići, pano

Nastavni izvori: gramatika i pravopis

Literatura:

- Senahid Halilović, *Pravopis bosanskoga jezika: Priručnik za osnovne i srednje škole*, Zenica, 2014.

- Senahid Halilović, *Pravopis bosanskoga jezika*, Sarajevo, 2018.

- Azra Verlašević, Vesna Alić, *Naš jezik*, Udžbenik za sedmi razred devetogodišnje osnovne škole, Tuzla, Zenica, 2010.

Tok nastavnog časa

Uvod (Uvodni dio časa treba biti kratak i precizan i trajati od 5 do 7 minuta)

U uvodnom dijelu časa potrebno je učenike upoznati s nastavnom jedinicom, provjeriti njihovo već usvojeno znanje iz pravopisa i to znanje povezati s nastavnom jedinicom koja je planirana za ovaj čas.

Na tabli je postavljen pano na kojem je ispisana sljedeća vježba:

Ime:

Prezime:

Mjesto stanovanja:

Mjesto rođenja:

Naziv države u kojoj živim:

Naziv jezika kojim govorim:

Naziv škole koju pohađam:

Cilj ove vježbe jeste da učenici ispišu odgovore na navedena pitanja i tako uoče u kojim primjerima su koristili veliko slovo, a u kojim malo. Ovo će biti ujedno i vježba koja će nas uputiti u novu lekciju koja je planirana. Nakon što saznamo nastavnu jedinicu koju obrađujemo postaviti ćemo nekoliko pitanja iz oblasti pravopisa.

Ko će nam reći šta je to pravopis?

Pravopis ili ortografija (grčki orthos – prav; grafija – pišem) obuhvata skup pravila za ispravno bilježenje riječi nekog jezika korištenjem odgovarajućeg sistema znakova.³²

Šta to pravopis obuhvata i proučava?

Pravopis obuhvata pravila o pisanju slova, pisanju velikoga i maloga slova, sastavljenom i rastavljenom pisanje riječi, upotrebi interpunkcijskih i pravopisnih znakova...

Uz pravopis ne možemo a da ne spomenemo pravogovor ili ortoepiju.

Ko će nam reći što je to pravogovor ili ortoepija?

Pravogovor ili ortoepija (grčki – prav; epos – govor) obuhvata pravilan izgovor glasa i riječi, pravilno naglašavanje (isticanje) sloga u izgovornoj (naglasnoj) cjelini.³³

Glavni dio

Glavni dio časa treba biti osmišljen tako da učenicima na što jednostavniji način predstavimo gradivo te da na kraju časa imamo ostvaren cilj. U nastavi koja se odnosi na obradu pravopisne građe treba koristiti više izvora i mnoštvo literature. U pripremi ove nastavne jedinice polazište mi je bio udžbenik kojim se koriste učenice sedmog razreda (*Naš jezik*, Udžbenik za sedmi razred devetogodišnje osnovne škole³⁴) koji je u obradi ove nastavne jedinice dopunjen *Pravopisom bosanskoga jezika: Priručnik za osnovne i srednje škole* (1999) koji se trenutno koristi u školama. Međutim, danas imamo prisustvo novog pravopisa, *Pravopisa bosanskoga jezika* (2018) autora Senahida Halilovića, koji sa sobom donosi novine i izmjene koje će učenici

³² <http://hjp.znanje.hr/> (15. 12. 2019.)

³³ Verlašević, Azra; Alić, Vesna, *Naš jezik*, Udžbenik za sedmi razred devetogodišnje osnovne škole, Tuzla/Zenica, 2010., str. 97.

³⁴ Isto, str. 97., 98., 99.

već u skorije vrijeme usvajati, prihvatati i primjenjivati. Shodno tome, postavlja se pitanje kako učenike pripremiti na takve promjene, te koju odgovornost i obavezu nastavnici imaju u tom procesu?

Na tabli pišem naslov lekcije, *Veliko slovo u jednočlanim i višečlanim imenima*. Naslov lekcije pišu i učenici u svoje sveske.

Gradivo će biti popraćeno prezentacijom. Na samom početku obrade lekcije potrebno je s učenicima ponoviti šta su to jednočlana i višečlana imena. Objašnjenje će biti ispisano na prezentaciji: *Vlastito ime može imati svako živo biće, svaki predmet ili svaka pojava, ako se izdvaja od ostalih bića, predmeta i pojava svoje vrste. Vlastita imena mogu biti jednočlana (od jedne riječi) i višečlana (od dviju ili više riječi). Sva jednočlana imena pišu se velikim početnim slovom. U svih višečlanih vlastitih imena velikim se početnim slovom piše prvi član. Kod jednog dijela višečlanih vlastitih imena velikim početnim slovom pišu se svi članovi (osim pomoćnih riječi – veznika i prijedloga), a kod drugog dijela pored prvog člana još i oni koji bi se i izvan višečlanoga imena pisali velikim slovom.*³⁵

Učenici su podijeljeni u četiri grupe. Prva grupa će predstavljati pravila koja se odnose na **pisanje imena oblasti, pokrajina i krajeva**, druga grupa predstavlja pravila **pisanja imena naseljenih mjesta** (gradova, čaršija, gradskih četvrti, većih dijelova gradova, sela, zaselaka), treća grupa predstavlja pravila koja se odnose na **pisanje trgova, ulica i bulevara**, te četvrta grupa predstavlja pravila **pisanja etnika**. Rad u grupama je osmišljen tako što će svaka grupa iz oblasti koju obrađuje dobiti odgovarajuće kartice s primjerima koji će biti napisani malim slovima, a cilj je da svaka grupa pokuša tačno napisati ponuđene riječi koje se odnose na njihovu oblast.

Kartica grupe 1

hercegovina, slavinija, posavina, podrinje, semberija, bosanska krajina, cazinska krajina, slovensko primorje, hrvatsko zagorje, imotska krajina

Kartica grupe 2

mostar, sarajevo, dvor na uni, gornji vakuf, bosanski novi, han-pijesak, biograd na moru, stari grad, sedrenik, aerodromsko naselje, šiški brod, bosansko petrovo selo

³⁵ Halilović, Senahid, *Pravopis bosanskoga jezika: Priručnik za osnovne i srednje škole*, Sarajevo, 2004., str. 108.

Kartica grupe 3

trg heroja, trg žrtava fašizma, trg bosne i hercegovine, ulica platana, ulica šehida, prijedorska ulica, ulica ferhadija, aleja bosne srebrene, omladinsko šetalište, ul. vršani

Kartica grupe 4

balkanac, tuzlanka, sarajka, korajka, novljanin, stočanin, novoseljanin, brčak

Nakon što učenici pokušaju dati tačne odgovore na tabli ću postaviti kartice na kojima su ispisana pravila za primjere koji se nalaze kod učenika. Svaka grupa će imati zadatak da poveže svoje primjere s odgovarajućim pravilom. Nakon toga vođa svake grupe će prezentirati rezultate svoje grupe, te ćemo zajedno analizirati tačne i netačne odgovore uz prezentaciju na kojoj su ispisana sva objašnjenja i pravila.

Na karticama će biti ispisana sljedeća pravila koja su ispisana i na prezentaciji zbog bolje preglednosti kada ućenicima budem objašnjavala pravila i primjere.

Kartice za grupu 1

U geografskim imenima velikim početnim slovom se piše samo prvi ćlan, ukoliko se ostali sami po sebi ne pišu velikim početnim slovom, odnosno, ukoliko ostali ćlanovi imena nisu vlastite imenice. Takva su imena oblasti, pokrajina, područja, krajeva, polja, dijelova naselja, brda, livada, njiva, vulkana i sl.³⁶

Na prezentaciji će biti dopunjeni primjeri: Jadranska oblast, Cazinska krajina, Veliko polje, Otave, Luka.

Kartice za grupu 2

Velikim početnim slovom pišu se svi ćlanovi (izuzev prijedloga i veznika) imena naseljenih mjesta (gradova, ćaršija, ćetvrti, tj. većih dijelova grada, potom sela, zaselaka).³⁷

Na prezenataciji ću istaknuti da se opisni nazivi, koji nemaju prirodu vlastitog imena, pišu malim početnim slovom: grad na Miljacki (mj. Sarajevo), grad soli (Tuzla), te da se kod

³⁶ Halilović, Senahid, *Pravopis bosanskoga jezika: Priručnik za osnovne i srednje škole*, Sarajevo, 2004., str. 114.

³⁷ Isto, str. 114.

slikovitih naziva kontinenata, država i gradova prvi član piše velikim slovom: Zemlja izlazećeg sunca (Japan).³⁸

Kartice za grupu 3

Velikim početnim slovom pišu se imena trgova, aleja, bulevara i sl.³⁹

Na prezentaciji će biti istaknuto i pravilo kada se ne želi istaći puno ime, početno slovo u nazivu bulevara i aleja se može napisati i malim slovom, tada je uže ime u nominativu i među navodnicima (na bulevaru “Meše Selimovića”, u aleji “Bosna srebrena”).⁴⁰

Velikim početnim slovom piše se i riječ ulica kao prvi član u nazivu ulica.⁴¹

Riječ ulica piše se malim početnim slovom ukoliko nije prvi član imena, kad se može izostavljati ili skraćivati.⁴²

Na prezentaciji ću istaknuti primjere: Ulica branilaca, Ulica slobode, ulica Vršani, ul. Džemala Bijedića, ulica Bosanska...

Kartice za grupu 4

Velikim početnim slovom pišu se i nazivi stanovnika/stanovnica po mjestu življenja, zavičajnosti, porijeklu (tzv. etnici) izvedeni od imena kontinenata, država, pokrajina, otoka, gradova, četvrti, sela, zaselaka, mahala, planina, brda.⁴³

Na prezentaciji su ispisani primjeri (Brčak, Hercegovka, Dalmatinac, Krajišnik, Ljubušak). Bitno je učenicima naglasiti da se velikim početnim slovom pišu i prisvojni pridjevi na –ov/-ev, -in od naziva stanovnika izvedenih od zemljopisnih imena: Banjalučankin, Ljubušakov, Fočakov i sl.⁴⁴

Pravila koja su na karticama će biti predstavljena i na prezentaciji kako bi učenicima bilo preglednije i lakše pratiti analizu lekcije.

³⁸ Halilović, Senahid, *Pravopis bosanskoga jezika: Priručnik za osnovne i srednje škole*, Sarajevo, 2004., str. 114.

³⁹ Isto, str. 117.

⁴⁰ Verlašević, Azra; Alić, Vesna, *Naš jezik*, Udžbenik za sedmi razred devetogodišnje osnovne škole, Tuzla/Zenica, 2010., str. 99.

⁴¹ Halilović, Senahid, *Pravopis bosanskoga jezika: Priručnik za osnovne i srednje škole*, Sarajevo, 2004., str. 117.

⁴² Verlašević, Azra; Alić, Vesna, *Naš jezik*, Udžbenik za sedmi razred devetogodišnje osnovne škole, Tuzla/Zenica, 2010., str. 99.

⁴³ Isto, str. 99.

⁴⁴ Halilović, Senahid, *Pravopis bosanskoga jezika: Priručnik za osnovne i srednje škole*, Sarajevo, 2004., str. 112.

Prelazim na dio koji se odnosi na vježbanje kako bih imala uvid koliko su učenici usvojili znanja o lekciji. Radeći na realizaciji ove nastavne jedinice osvrnula sam se na anketu koju sam uradila u školi i bazirala sam se na one metode koje su učenici predložili kao metode koje bi bile adekvatne da njihovo usvajanje gradiva učine lakšim i zanimljivim. U glavnom dijelu časa koristila sam se metodama koje su učenici naveli u anketi – prezentacije, pano i rad u grupama. Dio koji se odnosi na vježbanje i sumiranje rezultat naučenog sam osmislila kroz kviz.

Vježbanje i završni dio

Vježbanje naučenog gradiva nakon obrade lekcije predstavlja najbitniju stavku. Vježbanjem učenici provjeravaju svoje znanje, ali na osnovu tih rezultata i nastavnici provjeravaju učinak truda, zalaganja i predanosti koju su uložili s ciljem postizanja pozitivnih rezultata.

Osmislila sam da prva vježba bude u obliku kviza koji je u anketi predložen kao metoda koju učenici smatraju učinkovitom za lakše razumijevanje nastavne jedinice.

Kviz je osmišljen tako da su učenici i dalje formirani u grupe, na prezentaciji će biti ponuđeni primjeri koje treba svrstati u dvije kolone, kolona *normirano* i kolona *nenormirano*. Svaka grupa će imati pravo da odabere jedan primjer i svrsta ga u određenu kolonu gdje taj primjer pripada. Tako ćemo sumirati koliko tačnih odgovora ima svaka grupa.

Vježba 1

Hercegovac	gornji Vakuf	Livanjsko Polje	posavina	Trg solidarnosti	Ulica platana	trg Heroja	Bosanska ulica	bulevar Meše Selimovića	Starogradska ulica
bjelave	gornji Šeher	Biograd na Moru	Ulica šehida	ulica Prijedoraka	banjalučankin	mrtvo More	brčak	Bilino polje	Balkanka
Ulica Ferhadija	aleja Bosne srebrenе	mahala Begluk	Hrvatsko zagorje	Memići	sandžaklija	bašćaršija	ul. Kulina bana	novljanin	Fočakov

Normirano: Hercegovac, Trg solidarnosti, Ulica platana, Ulica šehida, Bosanska ulica, Starogradska ulica, Biograd na Moru, Hrvatsko zagorje, Ulica Ferhadija, ul. Kulina bana, Balkanka, Fočakov, Bilino polje, Memići.

Nenormirano: gornji Vakuf (Gornji Vakuf), Livanjsko Polje (Livanjsko polje), posavina (Posavina), trg Heroja (Trg heroja), bulevar Meše Selimovića (Bulevar Meše Selimovića),

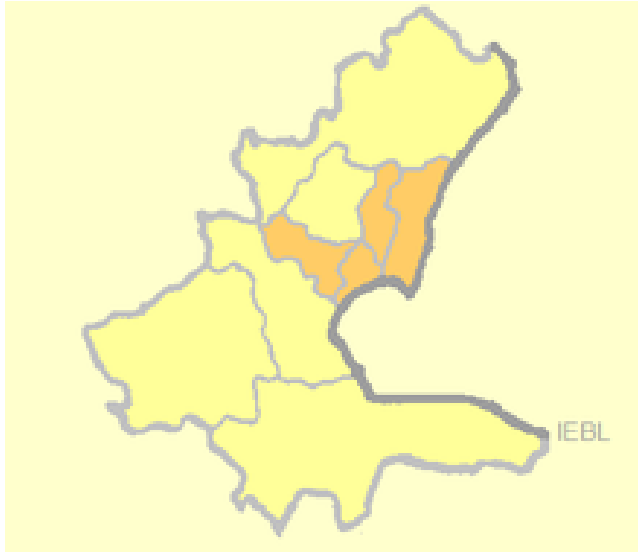
bjelave (Bjelave), gornji Šeher (Gornji Šeher), sandžaklija (Sandžaklija), ulica Prijedorska (Ulica prijedorska, brčak (Brčak), banjalučankin (Banjalučankin), mrtvo More (Mrtvo more), aleja Bosne srebrene (Aleja Bosne srebrene), mahala Begluk (Mahala Begluk), basčaršija (Baščaršija).

Nakon kviza prelazimo na drugu vježbu koja će se odnositi na samostalan rad učenika. Učenici će dobiti tekst koji će biti napisan velikim štampanim slovima . Zadatak učenicom jeste da taj isti tekst tačno prepisu u svoje sveske pisanim slovima uz upotrebu velikog i malog slova.

Vježba 2

IME MI JE DANIN. IMAO SAM SAMO DEVET GODINA KADA SAM S RODITELJIMA KRENUO IZ SVOG RODNOG MJESTA U VELIKI GRAD. MOJ ZAVIČAJ JE JEDNO PREDIVNO SELO KOJE NOSI NAZIV BULATOVCI. TAMO SU LJUDI MNOGO DOBRI I POSEBNI NA NEKI SVOJ NAČIN. ONI SVE PUTNIKE OVOGA SVIJETA PRIMAJU ŠIROM OTVORENIH VRATA. DANAS ŽIVIM U SARAJEVU. NAŠA PRVA ADRESA JE BILA AERODROMSKO NASELJE, POTOM SEDRENİK, A SADA ŽIVIMO NA BAŠČARŠIJI U STAROGRADSKOJ ULICI. SARAJEVO JE MNOGO LIJEP GRAD, IMA TU ALEJA, BULEVARA I TRGOVA KAO ŠTO SU: ALEJA BOSNE SREBRENE, BULEVAR MIRA, TRG HEROJA I MNOGI DRUGI. MOJA MAJKA JE DALMATIKA, A OTAC HERCEGOVAC. MOJA PORODICA I JA VOLIMO DA PUTUJEMO I TAKO SMO OBIŠLI DOSTA LIJEPIH GRADOVA I ZANIMLJIVIH DESTINACIJA U BOSNI I HERCEGOVINI, A NEKI OD NJIH SU: MOSTAR, DONJI VAKUF, HAN-PIJESAK, BOSANSKI NOVI... OMILJENO MJESTO U KOJEM LJETUJEM SA SVOJIM RODITELJIMA JE BIOGRAD NA MORU. TAMO ŽIVE MOJI ROĐACI I VEĆI DIO PORODICE. MOJE SELO OSTAJE U MENI I PODSJEĆA ME NA MOJE KORIJENJE. UVIJEK ĆU MU SE VRATITI JER TAMO JOŠ UVIJEK ŽIVI MOJ DJED KOJI MI UVIJEK RADO PRIČA O NJEGOVIH AVANTURAMA KROZ RAZNE KRAJEVE I PREKRASNE PREDJELE – BOSANSKU KRAJINU, POSAVINU, PODRINJE, HRVATSKO ZAGORJE I MNOGE DRUGE.

Na kraju časa bitno je sumirati naučeno gradivo. Učenicima ću podijeliti kartu Sarajeva u koju ćemo ucrtati neke ulice, trgoVe, aleje i bulevare.

Karta grada Sarajeva

Domaći zadatak za učenike bi bio da u okruženju (TV, novine, plakati i sl.) pronađu barem dvije greške koje se odnose na našu današnju lekciju.

5.2. Nastavna priprema: *Rečenični i pravopisni znakovi (Interpunkcijski znakovi)*

Tok nastavnog časa

Uvodni dio

Na početku časa ću pročitati tekst bez interpunkcijskih znakova. Cilj ove vježbe je da učenici prepoznaju nedostatak interpunkcijskih znakova i da uoče razliku u čitanju teksta.

Vježba 1

Upitah ga: Odakle si? Reče mi da ni sam ne zna. Rekoh mu da mi kaže sve o sebi i tako on otpoče pričati: “Prijatelju moj, proživjeti golgotu koja briše sjećanje preteško je breme na leđima čovjeka. Pitaš me za ime, a ja ih imam toliko da im i broj više ne pamtim: Ludi, Zgaženi, Ledeni, Mračni, Izgubljeni...”

U iskrama nade koje pokušavaju vratiti sjećanje u glavi samo jedna slika – kućni prag, majka, otac, sestra i brat. Ima u glavi i poneka brojka, 20. 8. 1959. Gledajući ovo umorno lice na kojem je ispisan cijeli jedan život kojem fali mnogo dijelova govori mi da sam možda tada rođen.

Prijatelju, boli – uzviknu jako – boli i ne prestaje da boli! Evo, već dva-tri dana noge me izdaju (tužno gledajući u njih), duša na izmaku svoje snage, samo sjećanje broji dane koji možda dolaze. Živjeti moram k'o i svako živo biće, živ se u zemlju ne može. Ovaj čovjek nema ni ime, ni prezime, ni rodnu grudu, ni cilj. Ovaj čovjek nema odgovor na tvoje pitanje. Prijatelju, na ovom putu čut ćeš još ovakvih priča, a ja ti moram poći. Oblačno je i sparno; kiša će.” Gledam za njim, ostajem skamenjen i bespomoćan.

Poslije mog čitanja ovog teksta bez interpunkcijskih znakova tekst ću dati nekom od učenika da pokuša tekst pročitati. Nakon što s učenicima sumiram da u tekstu nedostaju interpunkcijski znakovi i da je tekst veoma teško pročitati bez prisustva istih, prelazimo na glavni dio časa.

Postavljam pitanje učenicima: **Šta su to rečenični i pravopisni znakovi (znakovi interpunkcije)?**

Pravopisni su znaci vrsta pismenih znakova kojima se postiže veća jasnoća i bolje razumijevanje odnosa između pojedinih dijelova riječi.⁴⁵

Rečenični znaci su znaci u pisanome jeziku koji služe rastavljanju teksta na rečenice i rečenične dijelove.⁴⁶

Glavni dio

Glavni zadatak oko kojeg ćemo se zanimati u ovom dijelu časa će biti tekst bez interpunkcijskih znakova. Pažljivo ćemo čitati tekst i pažljivo birati interpunkcijske znakove koji odgovaraju određenom primjeru. Interpunkcijske znakove ću zalijepiti na tablu, znakovi su ispisani na panou tako da je učenicima preglednije i lakše pratiti nastavu. Prije nego što zalijepim znakove pitat ću učenike koje znakove interpunkcije oni poznaju i kojima se već koriste.

Prelazimo na tekst. Postepeno ću čitati tekst, a učenici imaju zadatak da se javljaju i zaustave me ondje gdje misle da je potrebno primijeniti neki interpunkcijski znak. Kako budemo otkrivali znakove, na prezentaciji ću im predstavljati pravila interpunkcijskog znaka kojeg otkrijemo. U udžbeniku, *Naš jezik za deveti razred osnovne škole* (Amira Džibrić), kojim se učenici koriste navedeno je deset pravila (tačka, zarez, tačka-zarez, zagrada, navodnici, dvije tačke, tri tačke,

⁴⁵ Halilović, Senahid, *Pravopis bosanskoga jezika: Priručnik za osnovne i srednje škole*, Sarajevo, , 2004., str. 66.

⁴⁶ <https://hrvatskijezik.webnode.com/news/recenicni-znakovi/> (18. 1. 2020.)

crta, crtica), te sam ja dodala još dva interpunkcijska znaka (upitnik i uzvičnik) iz *Pravopisa bosanskoga jezika: Priručnik za osnovnu i srednju školu* (1999). Na prezentaciji će biti ispisana sljedeća pravila:

Slajd 1 **Tačka (.)**

Tačku pišemo:

na kraju izjavnih (obavještajnih rečenica)	Amina i Darija su velike prijateljice.
na kraju rednih brojeva	10. 5. 2000. godine
na kraju skraćena	br. (broj)

47

Slajd 2 **Zarez (,)**

Zarez pišemo:

u nabranjanju	Starac je bio skrupčan u rupi, crn, malen, mršav.
u izdvajanju umetnutih i dodatnih dijelova rečenice	Podoh do vrbaka po čiklu, lak ribarski čamčić, pogodan za brzo veslanje.
kad označava vokativ	Filipe, sutra idemo.
kad označava apoziciju	Bio je to Hasan, moj daidža.
kad se nabrajaju rečenice	Došao je, sjeo za sto, uzeo olovku i počeo pisati.
kad je rečenica u inverziji	Kada dođem u školu, vratit ću ti knjigu.

48

Slajd 3 **Apostrof (')**

Apostrof pišemo:

kad označava ispušteni dio riječi	Al' besjedi Fatima djevojka.
kad označava ispušteni dio broja	Rođena sam 10. 5. '99. godine

49

Slajd 4 **Zagrada ()**

Zagradu pišemo:

kada pokazuje dodatne i umetnute rečenice	To su prenaslagnice (proklitike). Nedžad Ibrišimović (1940-2011) veliki je pisac.
kada pokazuje dva načina čitanja neke riječi	subjek(a)t, perfek(a)t

50

⁴⁷ Džibrić, Amira, *Naš jezik za deveti razred osnovne škole*, Sarajevo, 2012., str. 85.

⁴⁸ Isto, str. 85.

⁴⁹ Isto, str. 85.

⁵⁰ Džibrić, Amira, *Naš jezik za deveti razred osnovne škole*, Sarajevo, 2012., str. 86.

Slajd 5 Tačka-zarez (;) (Prema novom izdanju *Pravopisa bosanskoga jezika* iz 2018. godine nema crtice u nazivu)

Tačku-zarez pišemo:

iza samostalnih dijelova rečenice	Bilo je lijepo; nisam mogla da vjerujem.
u nabranjanju skupina istovrsnih ili srodnih jedinica	U devetom razredu govorimo o: glasovima; načinima tvorbe riječi u našem jeziku; rečenici...
kada se odjeljuje rečenica bez veznika	Oblačno je i sparno; kiša će.

51

Slajd 6 Navodnici (“ ”)

Navodnike pišemo:

kada označavaju upravni govor	“Imaš lijep crtež, pohvali me nastavnik.
kada navode imena ustanova, preduzeća, umjetničkih djela i sl.	Fabrika ulja “Bimal” Brčko, Osnovna škola “Meša Selimović”
u značenju da je nešto lažno, suprotno od onoga što je rečeno	Da, to je bilo “prijateljstvo”

52

Slajd 7 Dvije tačke (:)

Dvije tačke pišemo:

ispred nabranjanja	U torbi imam: sveske, olovke, knjige i sendvič.
ispred upravnog govora	Govorio je: “Stići ćemo na vrijeme.”
u značenju prema	Razmjer karte 1 : 10000

53

Slajd 8 Tri tačke (...)

Tri tačke pišemo:

kada je tekst prekinut zbog emocija	Vrisnula je: “Ti, sine, dođe! Blago maj...”
kada se prekida nabranjanje	Bili su svi: Alma, Edina, Marija, Siniša...
kada se izostave rečenice u dijelu teksta koji navodimo	“Ne mogu da pričam šta je bilo u Hoćimu (...). Reći ću samo da sam se vratio.” (M. Selimović, <i>Tvrđava</i>)

54

⁵¹ Džibrić, Amira, *Naš jezik za deveti razred osnovne škole*, Sarajevo, 2012., str. 86.

⁵² Isto, str. 86.

⁵³ Isto, str. 86.

⁵⁴ Isto, str. 87.

Slajd 9 **Crta (—)**

Crta pišemo:

kada označava umetnuti dio teksta	Taj učenik je – po mišljenju mnogih – najbolji u školi.
umjesto riječi naime, to jest	Došla je u školu u osam – poslije prvog časa.
u nabranjanju	Na jelku smo stavili razne ukrase – svijeće, kuglice, balone.
kada označava prostorne odnose	Autoput Sarajevo – Mostar
u značenju “od do”	Radno vrijeme 8–16
umjesto navodnika	–Hajde , vrati se nazad!–
kada označava novi pasus	– Imenski dodaci su: atribut i apozicija. – Glagolski dodaci su: objekat i priloške odredbe.
kada označava dva ravnopravna pojma	utakmica Sarajevo – Željezničar
između imena i nadimka	Svetlana – Ceca Bojković

55

Slajd 10 **Crtica (-)**

Crticu pišemo:

između dijelova polusloženice	rok-muzika
pri rastavljanju riječi na kraju retka	rok- -muzika
između izraza sličnog ili suprotnog značenja	hoću-neću, dva-tri
između onomatopejskih riječi	ho-ruk, tok-tok
između dvostrukih prezimena ženskih osoba	Nasiha Kapidžić-Hadžić
kada povezujemo brojke i slova	B-ulaz, C-vitamin
kada rastavljamo riječi na slogove	ško-la, no-vi-ne
između brojeva (računa, telefona i sl.)	222-567, 22285-765-987-8765

56

Slajd 11 **Upitnik (?)**

Upitnik pišemo:

Upitnik označava upitne rečenice, pitanje koje se može sastojati od jedne riječi ili više njih.	Ko? Ja? A ti to nisi vidio? Pa gdje si bio toga dana?
Upitnik se piše iza upitnih rečenica koje sadrže neku upitnu riječ (ko?, šta?, što?)	Ko se rodio pa da je svemu svijetu ugodio?
U knjigama, časopisima, novinama i dr, upitnik se po pravilu ne stavlja iza naslova.	Kako nastaje naučno djelo.

57

⁵⁵ Džibrić, Amira, *Naš jezik za deveti razred osnovne škole*, Sarajevo, 2012., str. 87.

⁵⁶ Isto, str. 87.

⁵⁷ Halilović, Senahid, *Pravopis bosanskoga jezika: Priručnik za osnovne i srednje škole*, Sarajevo, 2004., str. 105.

Slajd 12 Uzvičnik (!)

Uzvičnik pišemo:

Uzvičnik se stavlja na kraju rečenice kojom se ističe osobni stav ili osjećanje prema izrečenome sadržaju.	Svrati nam se, mila majko naša, da mi tebi užinati damo! (Munib Maglajlić, <i>Usmena balada Bošnjaka</i>)
Uzvičnik se stavlja iza jače naglašenog vokativa, kao i iza uzvika i imperativa.	Majko! Ne kuni ga! Ne kuni ga, majko!
Uzvičnik se stavlja iza parola i ustaljenih oblika.	Živjela Bosna i Hercegovina!
Upotrebu uzvičnika treba izbjegavati iza naslova u časopisima, knjigama, novinama. Može se koristiti kada se želi istaknuti uzvična rečenična intonacija.	Granatirano porodilište!

58

Nakon što smo analizirali tekst i u tekst upisali sve potrebne interpunkcijske znakove, tekst ću pročitati ponovo da učenici uoče razliku u čitanju. Cilj je da učenici shvate koliko su interpunkcijski znakovi važni za značenje teksta i koliko su važni za izražajno i razumljivo čitanje.

Vježba 2

Na tabli ću napisati dvije rečenice koje su po svom sastavu iste, ali se razlikuju u interpunkcijskim znakovima. Učenici će imati zadatak da uoče različito značenje ove dvije rečenice pod utjecajem različitih interpunkcijskih znakova.

“Ne u zatvor!” “Ne, u zatvor.”

U prvom slučaju čovjek je povikao da ne želi u zatvor. U drugom slučaju on je rekao “ne” nečemu drugom, a potvrdio da ide u zatvor. U drugoj rečenici, to je mogao biti odgovor na pitanje: “Ideš li kući?”.

Važno je kako govorimo i pišemo. Znaci interpunkcije doprinose razumijevanju i intonaciji rečenice kao što smo mogli vidjeti i na tekstu, a i u prethodnom primjeru.

Za domaći zadatak učenici će imati obavezu da napišu za svako navedeno pravilo, koje smo naveli u vezi s interpunkcijskim znakovima, po jedan primjer.

⁵⁸ Halilović, Senahid, *Pravopis bosanskoga jezika: Priručnik za osnovne i srednje škole*, Sarajevo, 2004., str. 107.

6. Metodički pristupi u srednjoj školi

Nastava jezika u srednjoj školi je proživjela ozbiljnu krizu na svom razvojni put. Već u prvim poslijeratnim programima nastava jezika doživljava ozbiljnu redukciju, tj. dobija sporedno mjesto u strukturi nastavnog predmeta. Dugo vremena nastava jezika je bila integrirana u nastavu književnosti. Odgovor na pitanje zašto je nastava jezika bila degradirana kroz vrijeme možemo potražiti i donekle opravdati u idejnim, društvenim, pedagoškim i stručnim faktorima koji su bili zastupljeni u određenim periodima razvoja nastave jezika. Ovi faktori su doveli do toga da nije bio izgrađen metodički sistem u izvođenju nastave pravopisa. Shodno tome, nastava pravopisa je bila zapostavljena i tako je dovedeno u pitanje i lingvističko obrazovanje srednjoškolske omladine. Na putu osamostaljenja nastave jezika u nastavnom programu i procesu moralo se dosta raditi. Nakon što je nastava jezika postala samostalno nastavno područje u svim razredima srednje škole, sve ono što se ticalo domena jezika postepeno se usvaja kroz razrede.

U prvom razredu obrađuje se postanak jezika, produbljuje se znanje iz fonetike s posebnim osvrtom na artikulaciju glasova, glasovne promjene, proučava se naglasak i sl. Historija jezika proučava se na tekstovima starije književnosti u drugom razredu, proučavaju se fonetičke i morfološke osobine i upoređuju se sa stanjem u savremenom književnom jeziku. U trećem razredu proučava se sintaksa, najviše nastava jezika je bazirana na uočavanje funkcije riječi u rečenici, značenje rečenice i rečenična interpunkcija. Nastava jezika u četvrtom razredu bazirana je na proučavanje jezika savremenih pisaca.⁵⁹

Ovako osmišljen nastavni program proučavanja jezika nije dugo zaživio u praksi. Dosta toga, što jezik kao nauka obuhvata, bilo je izostavljeno, i u neku ruku zapostavljeno u nastavnom procesu. Kako mnoge jezičke oblasti nisu bile uključene u nastavni proces, tako je i nastava pravopisa bila postavljena na marginu. Metodika kao naučna disciplina na polju nastave jezika imala je veliki zadatak i ogroman posao. Bilo je potrebno za nastavu jezika odvojiti najviše prostora u oblasti metodike i metodičkih istraživanja kako bi se nastava jezika podigla na ravnopravnu razinu s nastavom književnosti i tako se afirmirati kao samostalno naučno područje.

⁵⁹ Rosandić, Dragutin, *Metodičke osnove suvremene nastave hrvatskog ili srpskog jezika i književnosti u srednjoj školi*, Zagreb, 1981., str. 9.

Cilj je da se nastava jezika temelji na savremenoj lingvističkoj znanosti, na dostignućima metodičke teorije i razvijene školske prakse i da se nastava jezika u srednjoj školi treba oslanjati na rezultate metodike nastave maternjeg jezika u osnovnoj školi.⁶⁰

Kakvo je stanje nastave jezika i pravopisa u srednjoj školi danas dalo bi se ispitati nizom istraživanja koja proizilaze iz različitih faktora. Nastava pravopisa je sastavni dio nastave maternjeg jezika i kao takva u svim školama i razredima treba biti ravnopravno raspoređena i zastupljena. Mnoga iskustva će potvrditi činjenicu koja se odnosi na to da nastava pravopisa zavisi od vrste škole (gimnazija, strukovna škola, tehnička škola). Nastava pravopisa u srednjoj školi treba da se nastavi većim intenzitetom i da se temelji na znanju osnovnog obrazovanja, s ciljem da to temeljno znanje proširimo i usavršimo kod učenika kroz srednjoškolsko obrazovanje. Već sam navela da nastava pravopisa treba biti povezana s ostalim jezičkim jedinicama, ali isto tako nastava pravopisa treba biti povezana i sa nastavom književnosti. Metodika je izradila cijeli nastavni program usvajanja pravopisne građe uključujući maksimalni angažman nastavnog kadra u nastavnom procesu s ciljem dobijanja najboljih rezultata kod učenika. O metodama, etapama i fazama usvajanja pravopisa u nastavnom procesu već je bilo riječi u prethodnim dijelovima rada. Bitno je navesti još na kakvim pravopisnim vježbama učenici usvajaju i provjeravaju znanje iz oblasti pravopisa u srednjoj školi. U literaturi se spominje da su najpoznatije vrste pravopisnih vježbi *prepisivanje i diktat*.⁶¹ U srednjoj školi veću primjenu doživljava *složeno prepisivanje*.⁶² Takve se vježbe provodi na više načina. Učenicima se zadaje da iz odabranog teksta ispišu primjere koji spadaju pod određeno pravopisno pravilo. Vježbe prepisivanja mogu se dopuniti takvim zadacima koji traže promjenu u tekstu i sl. U savremenoj metodici nastave pravopisa najpoznatiji su diktati, i to sljedeći: kontrolni diktat, diktat s predusretanjem pogrešaka, objasnidbeni diktat, izborni diktat, slobodni diktat, samodiktat, leksički diktat, diktat uz komentar, kombinirani diktat, stvaralački diktat.⁶³ Diktati su najzastupljenija metoda provjere znanja.

⁶⁰ Rosandić, Dragutin, *Metodičke osnove suvremene nastave hrvatskog ili srpskog jezika i književnosti u srednjoj školi*, Zagreb, 1981., str. 6.

⁶¹ Rosandić, Dragutin; Rosandić, Irena, *Hrvatski jezik u srednjoškolskoj nastavi 1*, Školske novine, Zagreb, 1996., str. 82.

⁶² Isto, str. 82.

⁶³ Isto, str. 83.

6.1. Model nastavne jedinice

Od velike je važnosti na kojim vježbama učenici usvajaju i ponavljaju stečeno znanje u nastavi pravopisa u srednjoj školi. Učenici srednje škole, prije svega, moraju imati temeljno znanje koje donose iz osnovne škole. Svaki nastavnik je dužan provjeriti znanje učenika i na osnovu dobijenih rezultata utvrditi na kojem je stepenu njihovo znanje. Nastavni proces pravopisa u srednjoj školi je složenija struktura od onoga koji je prisutan u osnovnoj školi. Shodno tome, nastavnici u srednjoj školi imaju zadatak da učenike u takav složen nastavni proces uvedu na primjeren i adekvatan način. U procesu istraživanja literature naišla sam na samo dva načina koji su najpogodniji za usvajanje i vježbanje stečenog znanja iz oblasti pravopisa – diktat i složeno prepisivanje, o tome sam već govorila u prethodnom poglavlju. Na predmetu Metodika nastave bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika imala sam priliku da se susretnem s procesom obrade nastavnih jedinica koje se tiču pravopisa gledajući moje kolege kako izvode nastavni čas, te sam i sama imala priliku da održim jedan takav čas na temu određene pravopisne jedinice (*Gubljenje suglasnika*). Moje iskustvo i iskustvo mojih kolega potvrđuje činjenicu koliko je način na koji s učenicima usvajamo znanje iz pravopisa veoma bitan. U tom slučaju, mogu reći da su dobro osmišljene vježbe jedna od najbitnijih metoda u nastavi pravopisa. Pravopis se uči na primjerima, jer ako učenik zna pravilo a ne zna to pravilo na primjeru primijeniti onda je njegovo znanje površno. Iz tog razloga sam se odlučila u narednoj pripremi ponuditi određene vježbe koje se vežu za određene pravopisne jedinice.

Nastavna priprema: Ponavljanje gradiva (afrikati, glasovne promjene, pravila o alternaciji ije/je/e/i)

Nastavna priprema: Ponavljanje gradiva

Nastavni predmet: Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnosti naroda BiH

Nastavna oblast: Jezik

Tip sata: Ponavljanje gradiva

Nastavna jedinica: Ponavljanje gradiva (afrikati, glasovne promjene, pravila o alternaciji ije/je/e/i)

Nastavni zadaci:

* **Obrazovni:** -ponavljanje ranije stečenog znanja

-nadogradnja stečenih znanja iz oblasti jezika

* **Odgojni:** -razviti potrebu gramatičke norme u govoru i pisanju
-razviti potrebu za očuvanjem vrednota maternjeg jezika

* **Funkcionalni:** -razvijanje logičke i apstraktne sposobnosti zapažanja, poređenja, memoriranja, analiziranja i sintetiziranja
-razvijanje sposobnosti izražavanja govorom

Nastavni sistem: problemsko-istraživački

Nastavni oblici rada: frontalni, dijaloški, individualni

Nastavne metode:

* **Zasnovane na aktivnosti nastavnice:** prezentiranje, ispitivanje, slušanje, usmjeravanje rada učenika

* **Interakcijski/naizmjenični rad nastavnice s učenicima:** razgovor, pisanje zabilješki

* **Samostalni rad učenika:** analiziranje, rad na nastavnim listićima

Nastavne strategije:

***Odgojne strategije:** - **strategija socijalizacije** (ostvarena kroz diskusiju i dijalog)
- **strategija individuacije** (ostvarena kroz poticanje i usmjeravanje)

***Obrazovne strategije:** - **strategija poučavanja i učenja otkrivanjem**
- **strategija doživljavanja i izražavanja**
- **strategija vježbanja**
- **strategija stvaranja** (ostvarena kroz reprodukciju stečenog i produkciju novog, usvojenog znanja)

Nastavna sredstva i pomagala: živa riječ nastavnika i učenika, tabla, kreda, prezentacija, nastavni listići, pano

Nastavni izvori: gramatika, priručnik

Literatura: Jahić, Dževad; Halilović, Senahid; Palić, Ismail, *Gramatika bosanskoga jezika*, , Zenica, 2000.

Halilović, Senahid, *Pravopis bosanskoga jezika: Priručnik za osnovne i srednje škole*, Dom štampe, Sarajevo, 2004.

Tok nastavnog časa

Uvodni dio

U uvodnom dijelu časa ću učenicima predstaviti prvu vježbu kojom ću ujedno učenike i uvesti u nastavni proces ponavljanja određenih pravopisnih jedinica. Učenicima ću podijeliti nekoliko riječi koje će pročitati naglas. Riječi su sljedeće: čar, ćar, džemper, đemper, besšuman, radostan, prehranbeni, gibka.

U ovoj vježbi navela sam riječi koje su tačno napisane, ali i one koje su netačno napisane. Učenici imaju zadatak da uoče razlike u riječima i da definiraju kojoj pravopisnoj jedinici ili glasovnoj promjeni pripadaju.

Glavni dio

Vježba 1: Glasovi č, ć, dž i đ

Učenicima ću dati kratak tekst u kojem neće biti označeni glasovi č, ć, dž i đ. Učenicima ću pročitati taj tekst tako što neću praviti razliku u govoru u riječima koje sadrže navedene glasove. Zadatak učenicima će biti da prepoznaju razliku u izgovoru i da nakon čitanja riječi bez afrikata napišu onako kako treba.

Tekst glasi ovako:

Na putu do autobuske stanice sretoh čopor pasa. Ruke su mi bile prazne, a strah u meni već postajao sve veći, čarolija te divne noći u tom trenu stade. Jedan od njih krenu prema meni, a drugog osjetih kako me uhvati za hlače. U susret mi je išao dječak, mislim da je bilo Arapče, u jednoj ruci je nosio kamen, a u drugoj džak. Taj dječak je bio moja nada i moja ruka spasa. Zajedno smo se uputili kroz tminu crne noći. Iz torbe je izvadio sendvič i spustio ga u moje promrzle ruke. Kaže dao i njemu neki hodža. Nikada u životu nisam jeo tvrđi hljeb, ali u tom trenutku je bio najsladši zalogaj u mom životu. Osjetio sam da na plećima obojica nosimo teško

breme života. Na raskrnci na kojoj se nalazila lijepa, bijela džamija naši su se putevi razdvojili. Dok sam išao uz ulicu razmišljao sam kako bi bilo dobro doći do neke ćevabdžinice. Odjednom je na ulicu izletio jedan čovjek. Bio je to čovjek krupnog glasa, ali taj je glas odavao čovjeka koji je ili galamdžija, ili šaljivdžija. Uđem u njegovu malu radnju a na stolu džezva i dva fildžana. Na tom mjestu i u gluho doba noći otpoče naš razgovor...

Vježba 2: Glasovi č, ć, dž i đ

Glasovi č i ć dva su različita fonema, što znači da mogu sudjelovati u razlikovanju riječi i njihovih značenja. U ovoj vježbi učenici će u riječima primijeniti određeni glas na osnovu objašnjenja koja su navedena pored svake riječi.

čar (čarati, dražiti)	ćar (dobit)
čelo (dio glave)	ćelo (čovjek koji nema kosu)
čemer (jed, otrov)	ćemer (pojas za novac)
gluhač (biljka)	gluhać (gluh čovjek)
vrtič (biljka)	vrtić (dem.: vrat)
čorda (čopor)	ćorda (sablja)
mučenje (gl. im.: mučiti)	mućenje (gl. im.: mutiti)
džak (vreća)	đak (učenik)
hodža (imam)	hođa (:hod, hodanje)

Vježba 3: Glasovne promjene

Sljedeća vježba ima za cilj da učenici u mnoštvu primjera pronađu tačne odgovore i definiraju kojoj glasovnoj promjeni pripadaju.

oddahnut – odahnuti, bessrama – besraman – bezsraman, vrhčić – vrščić, bezživotna – beživotan, obhrvati – ophrvati, gipka – gibka, mlaznjak – mlažnjak, buregdžija – burekdžija, glazba – glasba, naručba – narudžba, drška – držka, lažca – lašca, smeđkast – smećkast, othraniti – odhraniti, razkinuti – raskinuti, govedče – goveče, otca – oca, bihaćski – bihaćki, bukvov –

bukov, odcvrknuti – otcvrknuti, bolestna – bolesna, žalosno – žalostno, junački – junački, miradžija – miradžija, isčupati – izčupati – iščupati, crnpurast – crmpurast, zelenbač – zelembač, hljebčić – hljepčić, lažca – lašca, dolasci – dolazci, sunnet – sunet, djevojačstvo – djevojaštvo – djevojaštvo...

Vježba 4: **Glasovne promjene**

Objasni koje su se glasovne promjene desile u sljedećim riječima:

pedeset

raširiti

obeščastiti

zadužbina

Vježba 5: **Pravila o alternaciji ije/je/e/i**

U ovoj vježbi odabrane su riječi koje najčešće čujemo da su pogrešne u govoru i pismu učenika. Cilj ove vježbe je da učenici shvate frekventnost njihovih pogrešaka u izgovoru određenih riječi koje koriste u svakodnevnom govoru.

U sljedećem zadatku pronaći pogrešno napisane riječi:

bijeljati (postajati bijel), bijeliti (činiti bijelim), blijedoplav, bilješka, bljedoća, dole, cio, cijel, ovde, letila, prekid, ponedjeljak, skupocjen, zamjenjivati, sprečavati, cvjetnjak, sprečavati, crjepovi, uvrjeda, htjeo, htio, živio, odio, odjel, vrijedjeti, grjehota, grijesi, sredina, lijekovi, bjelance, bljedunjav, cjevurina, nijem, njem, tijesan, djeličak, lijegati, pregorjeti, zastarjeti...

Vježba 6: **Pravila o alternaciji ije/je/e/i**

Uz sljedeća objašnjenja napiši odgovarajući primjer:

Npr. postajati bijel → bijeljati

postojati crn →

postojati crven →

postati pust →

postati živ →

Vježba 7: **Pravila o alternaciji ije/je/e/i**

Odgonetni koja su dva glagola u osnovama sljedećih riječi:

doteći – dotjecati

nateći – natjecati

uteći – utjecati

dotaći – doticati

istaći – isticati

utaći – uticati

Završnio dio časa

Završni dio časa se odnosi na zaključni dio nastavne jedinice. S učenicima ću ponoviti koje smo danas pravopisne jedinice radili na času. Ponavljanje gradiva ću izvršiti pomoću slika koje sam pronašla u našem okruženju, a na kojima su istaknute pravopisne greške.

Domaći zadatak učenicima će biti da za svaku pravopisnu jedinicu koju smo ponovili na današnjem času pronađu po jednu pravopisnu grešku koju uoče u svojoj okolini (novine, televizija, plakati i sl.) te tu grešku analiziraju kroz pravopisno pravilo.

7. ZAKLJUČAK

Cilj ovog rada je bio istražiti sve teorijske i prakseološke činjenice koje se odnose na nastavu pravopisa u osnovnoj i srednjoj školi, stavljajući akcenat na metodičke postupke, metodička sredstva i metode učenja koje se koriste u nastavnom procesu u oblasti pravopisa. Shodno tome, odlučila sam se da ovoj temi pristupim na dubljoj razini, tj. da istražim i hronološki predstavim sve ono što se odnosi na nastavu pravopisa od samog početka njenog nastanka pa sve do danas.

U radu sam se, prije svega, osvrnula na postanak bosanskoga jezika i njegov razvojni put ka očuvanju autentičnosti i sticanju statusa njegove samostalnosti. U prvom dijelu rada imala sam za cilj da ponudim kraću klasifikaciju pravopisa bosanskoga jezika koji su se razvili kroz vrijeme govoreći o svim prednostima i nedostacima tih pravopisa. Polazna tačka mi je bila godina 1960. u kojoj imamo nastanak prvog pravopisa bosanskoga jezika, *Pravopis hrvatskosrpskoga književnoga jezika*. Ovaj pravopis je ujedno bio i prekretnica da se bosanski jezik afirmira kao samostalan jezik jer pravopis sa sobom donosi mnoštvo propusta koji su doveli do osjećaja neravnopravnosti i zapostavljenosti u okviru normi. Nakon 1960. godine nastaju još dva izdanja pravopisa bosanskoga jezika (*Pravopis bosanskoga jezika* iz 1996. i *Pravopis bosanskoga jezika* iz 2018. godine).

U glavnom dijelu rada sam se osvrnula na pretraživanje literature koja govori o nastavnom procesu pravopisa uopće. Realizacija nastavnog sistema je različita u osnovnoj i srednjoj školi, a to zavisi od više faktora. Iz tog razloga u radu sam se pojedinačno osvrnula na razradu nastavnog procesa u osnovnoj i srednjoj školi. Nakon što sam predstavila tok nastavnog procesa i usvajanja znanja iz oblasti pravopisa u osnovnoj i srednjoj školi, sljedeći zadatak je bio osvrnuti se na nastavne metode koje su zastupljene u nastavi pravopisa. U procesu pretraživanja literature naišla sam na mnoštvo kriterija i faktora prema kojima se vrši klasifikacija nastavnih metoda. Međutim, od svih klasifikacija koje metodička literature nudi, najviše se izdvaja tradicionalna klasifikacija nastavnih metoda koja se zasniva na nastavničko-učeničkom odnosu i njihovoj uzajamnoj djelatnosti (metoda usmenog izlaganja, metoda čitanja, metoda pisanja, metoda razgovora, metoda crtanja i dr.). Pitanjem upotrebe ovih nastavnih metoda u savremenom nastavnom procesu bavila sam se i u istraživanju. Istraživanje je dokazalo da su ove metode dosta zastupljene i danas u nastavnom procesu.

U glavnom dijelu rada najviše sam se bazirala na istraživanje nastave pravopisa konkretno u praksi. Istraživanje je imalo za cilj da predstavi trenutno stanje nastavnog sistema u kojem se odvija nastavni proces, u ovom slučaju nastava pravopisa. Istraživanje se odnosi na *Nastavni plan i program*, analizu udžbenika, nastavne metode i anketiranje učenika. S pravom mogu reći da u nastavnom sistemu ima mnogo propusta koji narušavaju kvalitet nastavnog procesa u oblasti pravopisa. U istraživanju sam se bavila samo nekim postulatima nastavnog procesa, ali sam dobila mnoštvo podataka koji mogu biti polazna tačka u rješavanju određenih problema koji degradiraju nastavu pravopisa. Dobro bi bilo da se pokrene cijeli niz istraživanja u nastavi maternjeg jezika kako bi nastavni proces dobio adekvatne uslove rada koji bi nastavu jezika podigli na najviši nivo. Krajnji cilj istraživanja je bio da prikupljeni podaci do kojih sam došla budu korak naprijed ka unapređenju i poboljšanju nastave pravopisa. Podaci do kojih sam došla u procesu cjelokupnog istraživanja bili su temelj realizacije nastavnih priprema koje sam ponudila u radu. U zaključku glavnog dijela rada govorila sam o ciljevima i zadacima nastave pravopisa. Konačni je cilj nastave pravopisa stjecanje pravopisnih navika. Za ostvarenje ovog cilja potreban je potpuni angažman cjelokupnog nastavnog sistema.

Na kraju zaključujem da je nastava pravopisa složen proces koji zahtijeva adekvatan angažman cjelokupnog nastavnog sistema. Primarni cilj obrazovnog sistema treba da bude kvalitetno osmišljen nastavni proces koji će rezultirati da učeničko znanje iz oblasti pravopisa bude rangirano na najvišem nivou.

LITERATURA:

1. Belić, Aleksandar; *Osnovi istorije srpskohrvatskog jezika I – Fonetika*, Beograd, 1960.
2. Džibrić, Amira; *Naš jezik*, Udžbenik za deveti razred osnovne škole, Bosanska riječ, Sarajevo, 2012.
3. Halilović, Senahid; *Bosanski jezik*, Biblioteka Ključanin, Sarajevo, 1991.
4. Halilović, Senahid; *Pravopis bosanskoga jezika*, Slavistički komitet, Sarajevo, 2018.
5. Halilović, Senahid; *Pravopis bosanskoga jezika*, Priručnik za osnovne i srednje škole, Dom štampe, Sarajevo, 2004.
6. Jahić, Dževad; Halilović, Senahid; Palić, Ismail; *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000.
7. Kodžopeljić, Jasmina; Pekić, Jasmina; *Psihologija u nastavi*, Udžbenik za studente nastavnčkih grupa, Novi Sad, 2017.
8. Muratagić-Tuna, Hasnija; *Rezolucija o bosanskom jeziku*, Zbornik radova, El-Kalem, Sarajevo, 2016.
9. Rosandić, Dragutin; *Metodičke osnove suvremene nastave hrvatskog ili srpskog jezika i književnosti u srednjoj školi*, Školska knjiga, Zagreb, 1981.
10. Rosandić, Dragutin; Rosandić, Irena; *Hrvatski jezik u srednjoškolskoj nastavi 1*, Školske novine, Zagreb, 1996.
11. Rosandić, Dragutin; Silić, Josip; *Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika*, Priručnik za nastavnike, Zagreb, 1979.
12. Šimleša, Pero; *Metodika elementarne nastave materinskog jezika i matematike*, Pedagoško-književni izbor, Zagreb, 1967.
13. Težak, Stjepko; *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
14. Verlašević, Azra; Alić, Vesna; *Naš jezik*, Udžbenik za sedmi razred devetogodišnje osnovne škole, NAM Tuzla, Vrijeme Zenica, 2010.
15. <https://izj.unsa.ba/files/2003-21-1/4-SenahidHalilovic32-39.PDF>
16. <https://hrvatskijezik.webnode.com/news/recenicni-znakovi/>
17. <http://hjp.znanje.hr/>